ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

1931

V

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

Річна передплата	13·—	зол.
Піврічна »	7·—	»
Чвертьрічна »	3·50	»
Для членів »Червоної Калини«	3·—	»
Ціна поодинокого числа	1·20	»
В Румунії: річна передплата	360	леїв
піврічна 190 л., чвертьр. 100 л.		
Для інших країв 2 $ річно.		

За кордоном приймають передплату на »Літопис Червоної Калини« та впис членів: **В Сполучених Держ. Північної Америки: The Ukrainian Legion, P. O. Box 578, Philadelphia, Pa. USA. / В Канаді: The Ukrainian Legion Winnipeg, Man. P. O. Box 2121. / В Румунії: Dmytro Herodot, Bucarest IV., Delea Veche 45.**

АДРЕСА: ЧЕРВОНА КАЛИНА, ЛЬВІВ, РУСЬКА 18/III.

КУПУЙТЕ
ВИДАННЯ „ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

	Ціна для нечленів	членів
Берестейський мир, з нагоди 10-х роковин 9. II. 1928. Спомини та матеріяли. Зладив І. Кедрин 320 стор. і 16 ілюстрацій	8 зл.	4 зл.
Федір Дутко: **Глум.** Оповідання, ст. 52		
Д. Дорошенко: **Мої спомини про давнє минуле.** Частина I.-IV.	8·40 «	4·20 «
Богдан Лепкий: **Слота.** Поезії	90 «	45 «
От так собі. Мініятури, стор. 129	1·50 «	75 «
Між молотом і ковалом. Причинки до історії Укр. Армії. Сторін 79	1·50 «	75 «
Ст. Левинський: **Від Везувія до пісків Сагари.** Сторін 84	3·25 «	1·70 «
Халіда Едіб: **В огні.** Повість з турецької визвольної війни. Сторін 234	4·50 «	2·25 «
Василь Софронів: **Грішник.** Нариси. Сторін 104	1·50 «	75 «
Микола Голубець: **Львів.** Сторін 179	3·— «	1·50 »
А. Вільшенко: **Життя і пригоди Цяпки Скоропада.** Сторін 267	4·50 «	2·25 «
Роман Купчинський:		
I. **Курилася доріженька** Стор. 208	4·— «	2·— «
II. **Перед навалою.** Сторін 192	4·— «	2·— «
Федір Дудко:		
I. **Чорторий.** Сторін 192	3·50 «	1·75 «
II. **Квіти і кров.** Сторін 192	4·— «	2·— «
III. **На Згарищах**	4·— «	2·— «
Ген. Всеволод Петрів: **Спомини з часів укр. революції.** I—III. Част. по зол.	3·50 «	1·75 «
Ч. IV. друкується.		
Юра Шкрумеляк: **Чета крилатих.** Сензаційна повість 17 аркушів друку	5·— «	2·50 «
Др. Степан Шухевич: **Спомини.** (Причинки до історії УГА. на підставі записок та власних переживань) I—V. Частина по зол.	4·—зл.	2·—зл.
Богдан Лепкий: **Зірка,** пов. з повоєнного життя	4·— «	2·— «
Володимир Лопушанський: **Перемога** — повість з визвольної війни. I і II. Частина по зол.	3·— «	1·50 «
Максим Брилинський: **Хресний вогонь.** Воєнні нариси	3·50 «	1·75 «
Т. Г. Масарик: **Світова революція,** т. I.	13·50 «	6·75 «
т. II.	8·— «	4.— «
Др. Ст. Шухевич: **Видиш брате мій** (8 місяців серед УСС-ів)	4·50 «	2·25 «
Др. Ганс Кох: **Договір з Денікіном**	1·80 «	0·90 «
М. Галаган: **З моїх Споминів**		
I, II. і III. Частина по зол.	4·— «	2·— «
IV. Частина	6·— «	3·— «
Микола Матіїв-Мельник: **На чорній дорозі** (новелі)	3·50 «	1·75 «
Богдан Лепкий: **Вадим,** повість з княжих часів	4·50 «	2·25 «
А. Чайківський: **Чорні Рядки.** Спомини	3·— «	1·50 «
Олена Степанівна: **На передодні великих подій**	2·— «	1·— «
I. Максимчук: **Кожухів** — доля старшин УГА, вивезених до Архангельська і на Сол. Острови	2·80 »	1·40 «
А. Крезуб: **Партизани** — спомини з життя повстанців — ч. I. і II. по	4·— «	2·— «
М. Костів: **Джін-Ґіс-Хан гряде.**	3·— »	1·50 «
О. Бабій: **Перші стежі,** повість	6·— »	3·— «
Е. Чикаленко: **Щоденник**	14·— »	7·— «
Віталій Юрченко: **Шляхами на Соловки**	5·— «	2·50 «
Ілько Калічак: **Записки четаря**	2·80 «	1·40 «

АДРЕСА: ВИДАВНИЦТВО „ЧЕРВОНА КАЛИНА“, ЛЬВІВ, РУСЬКА 18/III.

ЛІТОПИС

ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

III. Річник

ЧИСЛО 5 * ТРАВЕНЬ * 1931

Софія Галечко
хор. У. С. С., *3.V. 1891 — †?.VIII. 1918 р.

О. Олесь

* * *

„Вояче-брате! Рідний мій,
Сховай свій меч під головою...
Загоїш рани, підеш в бій,
Побємся з смертію самою.“

На смерть порубаний в боях,
В руці з своєю хоругов'ю,
Так говорив старий вояк,
Стогнав і тихо сходив кровю.

Але не слухав молодий, —
Він сціпив зуби, стиснув рану,
Він сів на огиря блідий
Ј зник під крилами туману.

Припав до гриви і застиг.
Вже серце битись перестало.
А кінь все далі й далі біг
Туди, де все в огні палало.

Кінь чорним вихорем летів,
Зубами гриз, топтав ногами,
А на коні юнак сидів
Ј обіймав його руками.

25. І. 22.

Софія Галєчко

Хорунж. У. С. С.

Подав *Микола Угрин-Безгрішний*

До світової війни поміж інтеліґентним, молодим, українським жіноцтвом — одна з перших жінок

Одиначка в батька, почтового, австрійського урядовця. Політичні умови казали йому, чи краще, примушували, служити не між своїми, а далеко за срібнолентим Сяном.

Софія Галєчко родилася дня 3. мая 1891. року. Народну школу й жіночу ґімназію скінчила з найкращими успіхами 27. червня 1910. року.

Записується в Ґрацу на університет, на фільософічний факультет.

В Ґрацу здає усі дрібні й більші іспити з відзначенням.

Софія Галєчко в другому році університетських студій стає головою „Кружка Рідної Школи“ й містоголовою „Січі“ в Ґрацу.

В третьому році університетських студій вибірають Софію одноголосно головою „Січі“, гуртка „Рідної Школи“ та „Взаїмної Помочі“ в Ґрацу.

Головою остає до кінця університетських студій.

В „Січі“ впроваджує Галєчко „Дискусійні Вечері“, на яких члени читають й обмірковують твори нашого новішого письменства. Відбуваються тут і відчити з ріжних областей знання.

До „Українських Січових Стрільців“ вступає 2. вересня 1914. року. Як санітетка перебуває в Коші У. С. С. три тижні, не зважаючи на переслідування в Команді У. С. С....

Дня 28. вересня 1914. року йде на фронт як звичайний стрілець із другою сотнею І. Куріня.

В падолисті 1914. року дістає медалю хоробрости й степень підхорунжого та провід чети У. С. С. Весь час до 1916 р. перебуває в сотні Зенона Носковського на фронті, де одержала степень хорунжого. Відтак перебуває в Коші У. С. С. в Пісочній. В лютім 1918 р. її звільнено з рядів У. С. С. Згинула траґічно, втопившися в Бистриці в серпні 1918 р. Гріб Софії Галєчко находиться в Пасічній, пов. Надвірна.

Третя чета[1]

Товаришам із моєї чети на спомин спільних трудів і боїв

З рукописів *Софії Галечко*

Під Соколовом боротьба в повному розгарі.

Москалі заатакували праве крило. Стріляють гонведи й моя чета[2]. Від часу-до-часу беруть участь у боротьбі друга й перша чета[2]).

Більша московська сила підсунулася у ночі й лягла в ярі перед нами.

Часом вузький яр порскне люто й закидає нас градом кульок. Часом зачорніють козаки на далекій рівнині.

За крісовим іде гарматній огонь.

Відізвалися наші гармати. Сірий дим заслонив яр перед нами.

— Добре бють!

Що хвилини летить у гору їздець із конем — сіра, збита маса московських плащів і крісів...

Мої хлопці всміхаються вдоволені...

— А що, ходіть ближче, відхочеться вам воювати з нами!..

Зпоміж хат, за якими крутилися козаки, блиснув огонь.

Це московська гармата прокинулася і зачала балачку...

Перша ґраната впала за нами.

З картоплиння біля яру підносяться сірі тіни, йдуть до нас.

Кількадесять кульок, і лягли знову на землі.

Тричі посилаю до четаря Каратницького[3]) по резервові патрони й тричі одержую відмову.

— Це тільки мені здається, що треба більше патронів...

Стріли щораз густіші. Біля кожного стрілвіконця[4]) багато лусок із патронів.

Вже не жду на прикази.

— Двох санітетів[5]) бігцем по патрони!

— Муніційні вози вже за водою! — відповідають мені.

— Хотяй би в третьому селі!

Двох стрільців із червоним хрестом на рукаві біжать ровом на ліво.

Глухий зойк і сірий дим над нашими окопами.

Це російська ґраната перевернула один із наших скорострілів і — з чемности — не експльодувала...

Зпід розваленого окопу підносять присипаного землею, блідого як смерть, старого Румуна[6]), що стояв при скорострілі.

Стріли щораз слабші. Втихають поволі.

— Що там, Кривицький?

— Патронів немає, пане четарю!

— Принести їх! — приказую другій четі.

Мої хлопці бліді, пригноблені, стоять при крісах.

Збудовський витягає нотатку й дере горячково листи. За його приміром роблять це саме й інші.

---

[1]) Рукопис дістав від пок. хор. Софії Галечко дня 2. II. 1916 р. Микола Угрин-Безгрішний.

[2]) Зі сотні Носковського.

[3]) Заступав тоді хворого сотника Носковського.

[4]) Так називали стрільці-Гуцули віконця в окопах.

[5]) Санітетів уживали часом до іншої служби, щоби не позбавляти нікого стріляння.

[6]) З військового відділу скорострілів, тимчасово приділеного до нас — Усусусів.

Тихо, тихесенько...

Тільки часом перелетить понад головою шрапнеля, або зойкне жалібна, тонка московська кулька.

Зі сусідньої чети, ба, навіть зі сотень над самою Стрипою, передають останні патрони.

Знають усі, що коли тепер забракне тут муніції, пропало все...

За хвилю прибігають санітети з трьома скриньками патронів.

Нам здавалося, що принесли найкращий обід, або й скриню зі золотом...

Не кинулися би на неї з такою радістю, як на ці малі лискучі шматки заліза...

Стріляють знову, поволи, спокійно! — Це „стара война"!..

Присилають нам допомогу, трицять мадярських новобранців, із якими годі розмовитися.

Тягну кожного за плащ і призначаю йому місце.

Кладу кріс у стрілвіконце й показую, що мають уважати, чи не йдуть Москалі й стріляти!

Вони вперше в розстрільній, тому й не велика це поміч...

Сірі тіни зближаються щораз до нас...

Наша артилерія починає грати знову...

Перша ґраната паде сливе прямо в наші окопи.

Москалі так близько, що годі вже добре ціляти.

За першою ґранатою йдуть чотирі інші й порскають на нас землею.

— Бігом до телефону! — кричу до першого стрільця, що стоїть біля мене. — Артилєрія бере замалий відступ! Нехай зараз стріляють куди дальше, бо повистрілюють нас усіх!

Стрілець, як лискавка перебігає попри мене й слідуюча шрапнеля розривається уже перед нашими окопами.

— Бондього[1]) переломили! — голосить хтось трівожну вістку між нами.

Начеб у відповідь на це паде ззаду, зі села Соколова, в наші окопи російська кналька[2]).

Вслід за нею друга, третя...

— „Юж" є в Соколові! — каже лаконічно, своїм лемківським говором, вістун Батейко.

Всі блїднуть.

Посилаю до Каратницького стрільця із донесенням, що Москалі нас окружили, вже є у Соколові. Дістаю відповідь, що це „наша розстрільна закручена в підкову і це певно наші кулі перелітають..."

— Один на охотника в село, подивитися, чи є вже Москалі!

Зривається Калиняк[3]). Кинув наплечник, набив кріс і вискочив на окіп.

Вслід за ним посипалися московські кулі.

Обернувся ще раз, глянув на нас і щез між хатами.

В окопах наших сусідів мовкнуть стріли, цілком втихають.

---

[1]) Імя команданта сусідньої ґрупи.

[2]) З німецька: кналькуґель — куля подібна до шрапнелі, розривається, коли перелетить означену дорогу.

[3]) Не повернув, або вбили, або взяли в неволю,

— Пане хорунжий, голошу слухняно, немає муніції! — стоїть передімною блідий зі страху Мадяр і каже по німецьки.

— Тимощук, Ґайоха! Скринку патронів Мадярам!

Біжать до сусідних окопів і за хвилину починається знову горячкова, безупинна стрілянина. Кулі летять зі заду, переду й з правого крила.

— Заслоняйтеся, товаришко! — кричить Фенюк.

— Пусте! — відповідаю і біжу на ліве крило чети, щоби скоростріл звернули більше на право.

— Пане хорунжий, доношу слухняно, не маємо муніції!

— Пане четарю! Куди стріляти, бо бють зі всіх боків? — питає Ґайоха.

— Вперед! Про інше й не думайте! Це вже пропало!

Без слова протесту звертається до стрілвіконця і байдуже, з резиґнацією, стріляє далі.

Кров палає у мене в жилах, лице пашить.

Дуже ясно розумію все... Позиція пропала, моя чета окружена, в потрійнім огні.

Посилаю „звідомлення", однак і на це дістаю відповідь:

— Видержати!

Біжу на ліве крило до сусідньої чети й кричу:

— Завертати!

— Ще не було приказу! — блідий як смерть відповідає мені Мамчур [1]).

Стріли щораз слабнуть. Вкінці втихають цілком.

Гробова, страшна тишина... Кров ударяє мені до голови.

Перебігаю цілий свій відділ. Мовчки, з понуреною головою, стоять мої хлопці.

— Чому не стріляєте?

— Поручник гонведів заборонив стріляти. Кажуть, що Москалі піддаються!

Вискакую на окіп і бачу щораз ближче сіру лаву Москалів.

Ідуть, біжать, а зі заду за собою тягнуть скоростріли.

— Бити, хопці, стріляти! Це зрада! Ідуть наступом на нас! — кричу що сили.

Кинулися хлопці до крісів і бють, стріляють без памяти.

Малий Білинський вискочив на окіп і заломив руки:

— Москалі на дротах, все пропало!

З нечуваним і страшним завзяттям та одчаєм прикладає кріс до рамени й стріляє.

За ним вискакують на окопи інші мої хлопці, бо через стрілвіконце годі вже стріляти, дострілу немає.

— Пане четарю! — прибігає стрілець Моклович. — Наші сусіди піддаються!

Одержую знову відповідь:

— Видержати!

Якась горячка опановує мене. Беру кріс і стріляю, як на стрільниці. Набиваю, ціляю й автоматично потягаю за язичок.

Біля мене, без зойку, тихо, похилився на перегороду Тимощук. Кров бухає йому зі шиї.

Це перша жертва.

В селі сальви ці відомі, московські сальви.

— Мамчур, відвертатися! — кричу захриплим голосом.

Ніхто не відповідає мені.

Біжу на ліво. Дивлюся на перегороду, одну, другу, третю...

[1]) Командант другої чети.

Ні живої душі

Весь курінь відступив. Мене не повідомили про це. Оставили зі сусідами, які піддалися Москалям.

— Відворот одинцем! — приказую моїм хлопцям.

Зіскакують із окопів. Бачу, видовжується гусак: Семенюк, Крицький, Ґайоха...

Рій Батейка й Ґаврицького ще стріляє...

Ці вже пропали...

Біжу дальше ровами, зіскакую на дорогу.

Кількох старих ополченців, які „маркирували" в селі, переділюють мене й моїх хлопців.

Кулі, як рій бджіл, що висипався у ясний, соняшний день, бренять кругом мене.

Мені це чомусь байдуже...

Перебігаю поміж хатами й паду на дротяні перешкоди, які ми заложили, як охорону перед Москалями.

Обвивачі [1]) зачепилися за дроти. Не всилі я витягнути ноги.

— Еколє, еколє! — кричить двох Мадярів, які люті на мене, що загородила собою одинокий можливий перехід. Пхаються на мене. Падуть на мене. Обвивачі друться на шматки. Котимося в долину, в окопи... Рів із болотом.

Встаю і біжу далі.

Ноги що хвилини западаються у болото, плутаються у високій траві.

Не всилі я вже бігти. Іду щораз поволіше.

Недалеко від мене тріскає шрапнеля. Не ранить мене.

Хочеться мені сміятися, кепкувати з неї...

Шуварі щораз більші, болото глибше.

Наді мною знову глухий зойк. Яка-ж я утомлена...

Якась мряка прислонює мені очі.

Переді мною палі зірваного моста й каламутні, зелені филі Стрипи...

— — — — — — — — — — — —

Збірка на битій дорозі зі Соснова до Ваґи.

Числю своїх людей...

— Один — два — три...

Якийсь жаль давить горло.

— Пане сотнику, голошу слухняно, трьох людей!

Перед очима стоять мені мої хлопці, на окопах, із крісами у руках, із горячкою та завзяттям в очах...

— Ви зі своєю четою виратували цілий курінь! — кажуть мені стрільці.

— Ми вже всіх вас до одного мали за вбитих — додає Каратницький.

Дивно чомусь...

Ті самі люди, що недавно мою чету, найменших і наймолодших хлопців, дітьми називали й з погордою дивилися на них, тепер — із якоюсь дивною пошаною дивляться на тих трьох із моєї чети, які виратувалися і з дивним притиском кажуть:

— Це з вашої чети...

Сонність і якась смертельна втома оповивають мене.

Думаю, де я, відкіля я взялася тут... Бажаю пригадати собі слова команди й не всилі...

Іду до хати й кидаюся на долівку.

Хтось приносить мені троха соломи й плащ під голову.

Неначе вже у сні чую, як у хаті говорять:

— Третя чета...

[1]) Так звані „камаші" — Wickelgamaschen.

Десять днів у Київі в січні 1919 р.

Спомини з Трудового Конґресу. — Списав: *М. Ч.*

Одною із перших постанов станиславівської сесії Української Національної Ради була ухвала з дня 3. січня 1919. р. про злуку Західньо-Української Народньої Республики з Українською Народньою Республикою. Постанова про злуку була жаданням загалу та війська і перейшла на Національній Раді лиш під пресією публичної опінії, на чім соціялістична партія, яка найбільше побивалася за злукою, робила для себе капітал. Соціялісти сподівалися наслідком злуки стати в Галичині рішаючим чинником хочби тому, що в Київі Директорія та Уряд були в руках соціялістів. Скоро по Новім Році стала орґанізуватися делеґація з рамени Української Національної Ради до Київа, яка малаби обовязок постанову УНРади офіціяльно передати наддніпрянському Урядові та евентуально навязати перші переговори в справі переведення злуки в життя. Головою делеґації призначено містопредсідателя УНРади Льва Бачинського, секретарем Д-ра Ст. Витвицького. Окрім них в склад делеґації входили члени Уряду як полк. Вітовський, Цегельський, Мирон, Бурачинський, Перфецький та цілий ряд членів УНРади (як Вітик, Шміґельський, Т. Старух, Дувіряк, Сандуляк і другі), вкінці кількох урядовців Секретаріятів у характері експертів — разом 36 осіб.

Свято зединення України в Стрию 5. І. 1919 р.

Я мав теж велику охоту взяти участь в цій делеґації не лиш з чисто особистого бажання побачити Київ та пізнати наддніпрянські відносини, але також з думкою евентуально послужити своїм історичним знанням. Я одержав наче дозвіл від свого шефа Держ. Секретаря Артимовича і 16. січня 1919 по обіді рушив наш надзвичайний поїзд через Ходорів, Підвисоке. До Тернополя прибули ми пізно в ночі. Тут треба було пересідати на широкоторовий шлях, бо залізнича лінія Тернопіль-Підволочиська була вже перероблена на широкоторівку. Ми переночували в Тернополі і 17. січня перед полуднем рушили в дальшу дорогу на Підволочиська. Від наддніпрянської управи залізниць дістали ми дуже вигідні вози II. кляси з переділками на чотири особи, що мали не лиш по чотири мягкі сидячі місця, але й по чотири місця до спання.

Вози були добре опалені, чого вже пильнував окремий паляч, бо кожний віз сього типу мав окрему піч та паляча.

Минули ми Збруч та виїхали із країни зі згляднним ладом в країну революції. Ледви проїхали ми кілька стацій, аж перед Проскуровом на ст. Чорний Острів спинила наш поїзд місцева влада та не хотіла дальше пустити потягу; мабуть не дуже симпатизувала з владою Директорії. Аж по пертрактаціях та вмовлюваннях, що се Галичане, згодилися пустити потяг в дальшу дорогу. Поволи посувався поїзд поміж полями покритими снігом та селами. Чим дальше на схід стрічалося більше лісків та садів покритих інеєм. Около півночі заїхали ми на велику стацію Жмеринки, а 18. січня рано зближалися ми до Київа. Вже здалека бачили ми блискучі бані церков столиці України. Якась містична цікавість та побожна радість переймала душу, що й мені судилося бачити в життю се святе місто. О год. 11 перед пол. заїхав наш поїзд на особовий київський двірець.

Київський двірець не зробив на нас гарного враження, він кепсько репрезентував понад півмільонову столицю України. Малий, низький, зчорнілий нагадував радше двірець повітового чим столичного міста. Як лиш поїзд заїхав під перон, орхестра Січових Стрільців заграла Національний Гимн. По виході делеґації з ваґонів витав її від правительства та С. Стрільців премієр-міністрів Чехівський. Бесідник вказав на вірну службу, яку над Дніпром повнять галицькі вірли знад Дністра та заявив, що бачить у тіснім обєднанню Галичини з Придніпрянщиною завдаток кращої майбутности. Після привітання всіли члени делеґації на авта в товаристві старшин С. Стрільців, що з представниками Уряду явилися на двірці та помчали вулицями Київа — Бібіківським бульваром на Хрещатик, де були приготовані поміщення для делеґатів.

Розкинений на горбках Київ представився нам у своєрідній панорамі. На білім тлі сніжної шати то

Свято зединення України в Жовкві 7. І. 1919 р.

являлися, то никли з очей золоті бані церков, коли авто виїздило на гору, чи зїздило в долину.

Сам Київ мав на собі сліди горожанської війни та революції. Вулиці занедбані, то тут то там шиби повибивані. Та одну мав він прикмету, якої давно ніхто не бачив у Київі — а це його зовнішний чисто український вигляд. Навіть на люднім Хрещатику знайти російську напись було дуже трудно; все було українізоване. Як пізніше довідалися ми, сталося це на приказ Команди С. Стрільців. Деякі українізовані написи викликували сміх, як от. прим. фризієрське заведення з російського „Парікмахерская“ власник перехрестив на „Перікмахерчеська“, ба що більше я бачив, як на склеповій вивісці навіть російське призвище „Обломов“ було українізоване на „Облімів“.

Президія гал. делеґації примістилася в гостинниці Контіненталь при Миколаївській вулиці. Тут 1914. р. спинився був митрополит Шептицький при переїзді на заслання; нині тут спинилася галицька делеґація, та в якім іншім характері, як чотири роки тому голова греко-католицької Церкви. В гостинниці Контіненталь мав також свій осідок штаб отамана Петлюри. З тої то причини вхід до Контіненталю стерегла військова сторожа, а ввійти було можна лиш за окремою леґітимацією. Більшість делеґації, а також і я розмістились в сусіднім Гранд-готелі на Хрещатику. Тут стрінули ми вже много делеґатів на Конґрес з ріжних частин України.

Галицька делеґація стала гістьми Осадного Корпусу Київа, а на ділі С. Стрільців. Ще того самого дня президія делеґації відбула конференцію з Директорією, щоби зорієнтуватися в ситуації. Виявилося, що положення побідної Директорії зовсім не було рожеве. По поваленню гетьмана Україна стала тереном нової анархії, бо внутрі піднесли голову найлівіші комунізуючі елементи, яких Директорія не вміла приборкати. Рівночасно з півночі перейшли українську державну границю большевицькі відділи, не зважаючи на попередні запевнення большевицького уряду, що пошанує невтральність України на випадок побіди соціялістичного Уряду. Рівночасно в чорноморських портах появилася фльота побідної антанти, яка і не думала признавати берестейського мира, що забезпечував кордони независимої Української Держави.

Навіть внутрі упорядкована держава серед цих заграничних обставин знайшласяби в дуже важкім положенню, а тут в додатку внутрішне положення було просто безнадійне.

По поваленню гетьмана Директорія зарядила переведення виборів до Трудового Конґресу. Засада, яку принято в основу виборів, була наслідуванням радянського системи, чим робила собі Директорія у побідної антанти як найгіршу славу та давала правим російським колам успішні засоби в руки до аґітації проти українського уряду. Поперше виборчого права не мали всі мешканці республики, лиш ті, яких узнано за трудовий елемент, себто ґрупи селян, робітників та трудової інтеліґенції. Поодинокі професійні орґанізації голосували у себе та вибирали виборців, які у своїй ґрупі вибирали послів на Трудовий Конґрес на засаді пропорціонального права. Для Галичини признано загалом 45 мандатів.

Саме в день нашого приїзду до Київа стали зїздитися вже делеґати, бо первісно отворення конґресу було заповіджене на 19 січня. Між вибраними у такий неспокійний час було найбільше есерів, яких число на конґресі доходило до 150. Та есери творили дуже ріжношерстну ґрупу. Були між ними фракції доволі помірковані (особливо делеґати-селяне з Волині та Поділля) та були також відломи такі скрайні, що стояли виразно на радянській плятформі та жадали заведення української республики рад. Інші українські партії були значно слабші, навіть есдеки не були дуже чисельні. Зате помірковані та національні партії як самостійники та соціялісти-федералісти, що гуртували всю українську духову еліту, були на конґресі просто без всякого значіння, здобуваючи по кілька мандатів

Київ жив в якійсь політичній горячці, що унеможливлювала здорово дивитися на траґічну ситуацію країни. Хоч ворог, а правильніше вороги з усіх сторін переступили границі держави, — що вечора відбувалися в Київі партійні мітінґи, всюди предметом нарад була не справа оборони рідного краю, лиш справа влади: лишити Директорію, чи її усунути, відновити розігнану Скоропадським Центральну Раду чи ні, а вкінці такі справи як земельна і т. д. Кожна партія старалася побільшити свої ряди Галичанами, тому кожна ґрупа тягнула і нас на свої мітінґи. Трудовий Конґрес заповідався дуже лівим та грозив поваленням Директорії саме в момент, коли вороги стояли на українській землі.

Директорії дуже залежало на тім, щоби засилити Трудовий Конґрес умірквованим елементом, а ним могли бути тільки делеґати від Галичини. Зате в Галичині виборів у Трудовий Конґрес ще не переведено. Перевести їх не було часу, а навіть просто неможливо вже було звернутися до УНРади в Станиславові, щоби виделеґувала відповідне число делеґатів зпоміж себе, бо день відкриття конґресу зближався. Директорія не мала іншого виходу, як предложити галицькій делеґації узнати себе за представництво Галичини та взяти участь у Трудовім Конґресі в характері послів від Галичини. Президія делеґації не хотіла цеї справи рішати на власну руку, тому обіцяла порадитися в цій справі з цілою делеґацією.

На повнім зібранні делеґації в день нашого приїзду до Київа в салі Ґранд-готелю около 5. год. по пол. зреферував справу голова делеґації Др. Лев Бачинський. Він підніс арґументи за і проти нашої участи в конґресі. За участю промовляли річеві арґументи — добро Української Держави; нашим обовязком є — говорив він — допомогти творчим силам України подоліти анархію, що грозила залити державний корабель. Проти нашої участи промовляли формальні причини, що ми без виразного уповаження зі сторони УНРади узурпуємо собі право стати посольською репрезентацією Галичини на Трудовий Конґрес, який одні вважали всеукраїнським передпарляментом, а другі хотіли в нім бачити таки вже Всеукраїнські Установчі Збори. В дискусії забирали тоді голос члени УНРади Т. Старух, Дувірак та Витвицький; по короткій дискусії запала постанова взяти на себе евентуально одіюм в Галичині та узнати всіх членів делеґації в числі 36 репрезентацією від Західньо-Української Народньої Республики на Трудовий Конґрес.

Мені доручено наше рішення подати до відома Директорії в особі от. Петлюри. Негайно удався я до готелю Контіненталь. Тут військова стійка впустила мене за оказанням леґітимації. На першому чи дру-

гому поверсі займав от. Петлюра 2 чи 3 кімнати. Чура стрілець зголосив мене у адютанта сот. Беня. В хвилі, як я увійшов до першої кімнати, рівночасно з дверий другої кімнати вихилилася голова от. Петлюри, який поручив сот. Беневі: „Переговоріть, про що ходить“. Адютант став мене питати, хто я і в якій справі приходжу. На ділі йшло йому лише про ствердження, чи я справді Галичанин, за якого себе подаю; видно побоювався впускати до Отамана непевних людей. Та скоро лиш ствердив по моїй галицькій вимові, що я дійсно приходжу від галицької делеґації, вже більше не входив в мерітум справи, лиш попросив до от. Петлюри.

Війшов я до дуже скромно обставленої кімнатки, а мені на зустріч вийшов сухорлявий мущина середнього росту у військовому френчі. Я подав своє прізвище та ціль мого приходу. Я бачив, як випогодилося лице Отамана, коли почув від мене заяву, що ціла галицька делеґація в числі 36 осіб ухвалила взяти участь в Трудовім Конґресі як заступництво Галичини. На це рішення видно ждав отаман Петлюра доволі нетерпеливо. Тепер розговорився та став нарікати на нелад на Україні, на брак певного елементу, на який могла би спертися влада, додаючи: „Працюйте з нами та помагайте нам, бо ви Галичане ще Европа, а тут Азія. Як ви не поможете нам, то добра не буде“. Серед тої розмови увійшов ґенерал Греков, мущина яких 50 літ, кремезний, лисий, убраний в ґімнастьорку. Говорив напів українською, напів російською мовою. Отаман Петлюра представив мене ґен. Грекову та коли вони стали розмавляти про висліди поїздки Грекова до представництв антанти в Одесі, я попращався, щоби не перешкаджати їм в розмові.

Проголошення української держа ности в Долині. Листопад 1918 р.

Вечером того дня принимав Осадний Корпус Київа — С.Стрільці галицьку делеґацію святочною вечерою у Ґранд-готелі. Присутні були старшини СС-ів з полк. Коновальцем на чолі. В імени С.Стрільців витав делеґацію полк. Дашкевич; в привітних промовах виступали члени делеґації: Старух, Сандуляк та секр. Цегельський. Вечера затягнулася пізно в ніч.

Слідуючого дня в неділю 19. січня (Йордан) мало відбутися відкриття Трудового Конґресу. Та вже попереднього дня всім було відоме, що воно не відбудеться, поперше тому, що не всюди навіть в Київі переведено вже вибори до конґресу, а на місцях денеде переведено їх неправильно так, що вибори треба було касувати і наново переводити. Вкінці багато делеґатів в наслідок комунікаційних труднощів ще не прибуло до столиці. Зате на нинішний день призначене було інше торжество, а саме похорони ексгумованих Січових Стрільців, що лягли в боях з гетьманськими військами під Мотовилівкою при добуттю Київа, між ними і знаного сотника Черника.

Деякі члени гал. делеґації зраня вибралися на Дніпро, щоби бачити водосвяття; я лишився в готелі, бо не хотів спізнитися на похорони С.Стрільців. До того мав я важну справу до університецької бібльотеки в Київі, тому хотів розвідатися про час, коли там можна буде зайти.

Перед 12-тою годиною знайшовся я вже під Володимирським Собором, де з двірця спроваджено кільканацять трумн з останками поляглих СС-ів. Після панахиди стали домовини виносити з собору та уміщувати на ляфетах армат. Серед пречудної музики мельодійних дзвонів Володимирського Собору рушив похід Володимирською вулицею та Хрещатиком до царського саду. За трумнами поступали найближчі товариші зброї, Директорія, міністри і члени галицької делеґації. В похороннім поході брали участь військові відділи СС-ів та молодіж українських шкіл. При гарній зимовій погоді пересунувся похід Хрещатиком та завернув у царський сад. Там в найкращому місці, звідки розкривається прегарний вид на Дніпро та на Лівобережа, приготовано могили на вічний спочинок С.Стрільцям. Упавших героїв попращали надгробними промовами представники українського війська та влади.

Вечером відбулися святочні сходини в поміщеннях Українського Клюбу, що громадив між своїми членами квіт української інтеліґенції Київа. Клюб був за гетьманської влади замкнений, тепер знов став осередком товариського життя української інтеліґенції. Сходини були присвячені привітанню Галичан в столиці. Від імени Українського Клюбу витав делеґацію доц. Зайцев.

Міжтим до Київа стало зїздитися щораз більше делеґатів на Трудовий Конґрес. Що вечера відбувалися партійні наради, на які всюди й нас запрошували. Молодші члени гал. делеґації та селяне радо брали в цих зібраннях участь просто з цікавости, зате старші оминали їх засадничо. Взагалі відповідальні представники делеґації, які займали посади чи то в Секретаріяті чи в президії УНРади, хоч прибули до Київа, щоби сповнити приняте доручення, однак уважали це за „важкий обовязок“, який треба зробити тільки з огляду на публичну опінію. Вживатися в життя одноцільної Української Республики, впливати активно на її долю, не забиралися. По формальнім доконанню злуки на Софійській площі уважали вони своїм обовязком якнайскорше виїхати з Київа, полишаючи лиш невідповідальних членів делеґації в столиці. Немало ділав тут і страх перед зближаючими большевиками. Цей розріз між делеґатами селянами та молодшими членами делеґації дався завважати весь час, хоч не проявлявся назовні.

В понеділок 20. січня також не відкрито Трудового Конґресу. Формально оправдувано відтягання відсутністю всіх делеґатів, а на ділі було це тому,

що Директорія хотіла висондувати настрої між присутними членами конґресу, бо боялася, щоби Трудовий Конґрес не приняв надто лівого напрямку та не звернувся проти Директорії.

Перед полуднем заглянув я до городської опери, де мав радити конґрес. В кульоарах повно депутатів, які вели живі політичні балачки, всюди повно аґітаційної літератури, а може найбільше большевицької в українській та російській мові. Припиняти цеї аґітації ніхто і не думав. Відбувалася вона в театрі, на вулицях, всюди. Під ліхтарнею ставав большевицький аґітатор та уряджував імпровізований мітінґ. Найбільше полювали ліві аґітатори на наших селян та стрічалися з такою гідною відправою, що пізніше не хотілося їм підходити до галицького селянина зі своїм крамом. Зате пізніше з лівих лавок Трудового Конґресу чули ми нераз голоси на тему „клясової неосвідомлености" галицького селянина.

Зі свого боку ми вважали вказаним вжити наших селян-членів делеґації, щоби помогти Директорії та впливати поміркована на селян-членів конґресу, яких повно було в рядах найчисленішої, але суспільно та ідейно незвичайно сорокатої партії есерів. Це нашим селянським делеґатам частинно удалося. Своїм здоровим хлопським розумом вони особливо добре договорювалися з селянами есерами з Волині та Поділля. Зглядний лад, який панував в Галичині, їм імпонував. Отже не диво, що з уст тих селян давалися чути голоси, що найкраще булоби Волинь та Поділля прилучити до Галичини. Під впливом таких селянських розмов між собою замітно кріпшало праве крило есерів з С. Бачинським на чолі коштом лівої комунізуючої та центральної течії есерів. До цеї останньої належав і проф. Грушевський. З мійського театру заглянув я на університет до бібльотеки, де мав підшукати собі один твір. На університеті бібльотечний персонал та студенство на загал було російське; сам університет представляв собою картину руїни. Хоч на дворі було студено, ніде не було палено. У викладовій салі попоміщувалися на тапчанах студенти та варили студенський чай. В бібльотеці стрінули мене Галичанина чемно, хоч я відчував, що для місцевих Москалів були ми на київськім ґрунті небажаними інтрузами. Урядовець бібльотеки заінтересувався нашим приїздом та став розпитувати про відносини в Галичині, я відчув мимохіть, що української галицької держави він собі не бажав, немов побоюючися, що ця частина української землі може евентуально активною участю впливати також на справу усамостійнення Придніпрянської України.

Мірою страху Москалів з України перед Галичиною може послужити факт, що по Київі кружляла фантастична вістка, немовби то з Галичини мала прийти стотисячна армія на поміч Директорії. Тимто диво, що коли на другий день в городській опері стрінув мене співробітник одного з московських щоденників (Киевской Мысли, чи Послѣдних Новостей) та попросив про інтерв'ю, то першим його питанням було, чи це правда, що з Галичини іде стотисячна армія на Україну. Я очевидно в дуже загальній формі потвердив, що Галичина зробить все, щоби здержати напір большевиків; та на другий день вичитав я у згаданім щоденнику знов вістку про стотисячну армію як мою інформацію. Причину до таких поголосок давали перші відділи галицьких військ, що саме тоді прибули до Київа.

Як справді булаби змінилася карта Східної Еропи, якщо ми булиби тоді могли всю галицьку силу кинути над Дніпро? Та не від нас це залежало.

У нашому Гранд-готелі примістилися також якраз найлівіші делеґати з Лівобережа, члени лівої течії есерів — пізніші укапісти. Були між ними здебільша зовсім молоді люди, повні фанатизму та перепоєні теоріями марксизму, поза яким не бачили світа. Від большевиків вони суспільно нічим не ріжнилися; були може свідомішими Українцями, хоч їх націоналізм блід зовсім перед марксизмом. Пригадую собі молодого члена конґресу Римара-мабуть студента університету. Був він послом зі східної України десь з Полтавщинини чи Харківщини. Радянського устрою боронив він з найбільшим фанатизмом, лиш хотів української радянської республіки. Спершу дискутував він зі мною з великим запалом, та коли спостеріг, як ріжна душевна структура галицького інтеліґента від його, сказав мені одно слово-реакціонер і на будуче мене, а навіть наших селян делеґатів оминав. Так дуже хотівби я знати, де він тепер, цей запалений, ідейний радянець, чи в рядах КПбУ, чи може там, де вже абсолютно нема клясової боротьби.

Вечером попросили нас на зібрання центральної течії есерів до будинку купецького собрания. Цілий вечер дискутувалося широко над „питанням влади", чи Трудовий Конґрес мав Директорію лишити чи усунути, завести на місцях ради, чи одиночну адміністрацію. Це все діялося саме тоді, коли большевицька армія стояла від Київа вже не більше як сто кільометрів. Комусь з нас брати участь в дискусії було рішено недоступним, бо ніхто з нас не опанував цього запасу тез, „лозунґів" та інших доґм. Не диво проте, що нас молодих це інтересувало, а старших відтручало. Та зараз за стіною, під тим самим дахом відбувалася якась російська маскарада. Аж перед двері нашої салі нарад забігали чортики, чортиці та інші блазні так, немовби світ представляв тоді одну ідиллю. Ось образок Київа та фраґмент ментальности його мешканців в останній декаді січня 1919. р.

В однім з чергових вечорів були ми у соціялістів-самостійників. Пригадую собі, що було їх-противно як есерів-дуже мало. Принимав нас полк. Мацюк; стрінули ми тут і декого з Галичан, що жили в Київі. Захвалювали нам тут свою партію, а підходячи до способу думання Галичан пояснювали, що партія соціялістів-самостійників це те саме, що гал. радикали, отже назва соціялістів не повинна відстрашувати. Дуже бажали вони нами доповнити свої ряди, бо не мали за собою ні маси, ні інтеліґенції, яка була в рядах соціялістів-федералістів. Найбільше між ними було військових.

(Далі буде).

„Соловки“, острови смерти і страждань

Переживання очевидця Галичанина Ст. Сарматюка

(Докінчення)

Дня 20/4 1927 постигло мене велике нещастя і від того дня зачався для мене цілий ряд мук та терпінь, які, можна сказати, по нинішний день не скінчилися. Того дня місцева міліція на приказ Д. П. У. в Чистякові арештувала мене та ще 5 інших робітників-Галичан під замітом шпіонажі зі статті 66. і контрреволюційної аґітації зі статті 65. карного закону. На наш власний кошт переведено нас до тюрми в Сталіні, бо ми не хотіли, щоб нас етапами гнали пішки 65 верств. Там запроторено нас до арешту Д. П. У., який містився в підвалі, але зараз на другий день переведено усіх моїх товаришів до тзв. Допр, цебто до судової тюрми так, що я сам один залишився в розпорядженні Д. П. У. і просидів там около 3 місяці. З початку ніхто мною не журився, не викликувано мене на допит, можна сказати, начальство зовсім забуло про моє існування в підвалі. Це примусило мене писати в Д. П. У. ріжні заяви, в яких прохав я приспішити слідство. Щойно по упливі місяця від часу мого арештування мене вперше визвано до переслухання і там обявлено мені обжалування, в якім стояло, що я допустився злочину шпіонажі та контрреволюційної аґітації. Обжалування проти мене було голословне, не опиралося на жадних конкретних фактах, бо таки дійсно за мною не було ніякої вини і я навіть не мав найменшої свідомости, коли і в який спосіб я допустився імпутованих мені провин. Щоб вимусити на мені признання, зачали чекісти викликувати мене на нічні переслухування, в часі котрих не тільки ставлено мені ріжні питання, але також сильно і жорстоко мучено. Слідчий,назвиськом Южний, старався видістати моє признання ріжними способами і навіть в своїх стараннях посунувся так далеко, що наставляючи проти мене нагана, стріляв мені кількакратно попри голову і тим способом сильно мене страшив та до крайности денервував. Поміж поодинокими стрілами допитував мене, в який спосіб та які вісти я передаю польським заграничним властям і всіми силами намагався видістати моє признання. Не зважаючи на ці душевні тортури та крайне зденервування, я зблідлими губами і дрожачи на цілім тілі уперто заперечував свою вину і до нічого не признавався. Тоді чекіст, щоб осягнути бажану собою мету, впав на дійсно діявольську вигадку, яка коштувала мене багато здоровля та від гнітючого враження якої я по нинішний день не можу отрястися і буду тямити цю пригоду, поки житиму на землі. Коли усі намагання чекіста, видістати моє признання в незаподіяних провинах, скінчилися нічим, він велів одного разу замкнути мене на 4 ночі до келії, де розстрілювано засуджених. Це була окрема убікація в підвалі, темниця без вікон, а її стіни і долівка, були цементові і обляпані кровю засуджених. Підлога цеї катівні була покрита липкою багнюкою, вонючою до загину, а попід стінами валялися якісь річи, котрих я не міг з причини кромішньої темноти розпізнати. Усі 4 ночі я в жаху і обридженню перестояв, бо не знайшов ні одного сухого місця, щоб бодай сісти і відпочати трохи. Ранком мене до краю вичерпаного та знесиленого відпроваджувано до тюрми, де жахливі враження ночі не давали мені спокою і я не був навіть в можности зажмурити ока, щоб покріпивши себе сном відігнати примари, які вилягалися в моїм розпаленім мозку. Голова горіла, тіло нило, думка завмірала на вид тих жорстокостей, яких доконувала людина над людиною. Вже менший жаль я почувавби, якби в дійсности допустився якоїсь провини, але так невинно терпіти за несповнені злочини, було страшною мукою.

Хто кинув на мене таке підозріння, я ніколи не міг ствердити і воно лишиться мабуть для мене тайною і на завсігди. Зробив це мабуть хтось з моїх товаришів праці, а було між ними досить Поляків.

По 3 місяцях мук і терпінь в Д. П. У. переведено мене до судової вязниці в Допрі, а мою справу відіслано до колеґії Д. П. У. в Харкові. Ще довгих 3 місяці мені судилося ждати на вирішення моеї долі. Одного дня викликано мене до тюремної канцелярії і там показано мені якусь задруковану чвертку паперу, якої змісту мені навіть не відчитано ані теж не дозволено прочитати. Тюремний урядовець оповістив мені тільки коротко, що я зістав засуджений на 3 роки заслання на Соловецькі острови та велів згадану вище чвертку паперу підписати. З тяжким серцем я це мусів зробити. Разом зі мною зробили це рівнож мої товариші Галичани, з якими разом попав я в Сталінську Д. П. У., бо і їм також присуджено 3-річне заслання на Соловках.

Харчі в тюрмі Д. П. У. були незлі. Ранком одержували ми солоджений чай, на обід подавано 2 страви, з того що другий день мясну, яка складалася з около 50 ґр мяса, позатим бараболя, пшоняна та гречана каша, а крім того бульбяна або пшоняна зупа. На вечерю переважно гречана каша. До снідання, обіду і вечері діставали вязні по 50 ґрамів хліба.

В самій вязниці Допру сидів я всього тиждень, бо опісля приділено мене до тюремної, шевської механічної майстерні, де працював я при станку для обрібки черевиків і чобіт. Вязничний харч в тій тюрмі був значно кращий як в Д. П. У., а крім того одержував я і грошеву місячну винагороду, а саме в першим місяци 1.50 рубл., в другім 2 рубл., а в третім 4 рубл.

II.

Зі Сталінського Допру виїхали ми етапом до Харкова, де поміщено нас в тюрмі званій „Холодная гора“. Звідсіля вивезено нас до московської тюрми „Бутирки“, а з неї вже просто над Біле море до города Кем, куди приїхали ми вже в падолисті, отжеж в часі, коли тамошні озера і море вже замерзли так, що ми легко дісталися на остров званий „Попов“, де перебули 7 днів в таборі призначенім для засуджених. Всю дорогу відбував я в складі партії засланців, яка нараховувала біля 200 люда. В таборі засуджених застали ми вже около 1500 вязнів. Звідтіля гнали нас до пристані на роботу при пароплавах, котрі відпливають на Соловецькі острови, віддалені від суші на північ 65 кл. Там вантажили ми ріжні продукти як муку, крупи, мясо, бараболі, бураки, збіжа, цукор ітд. Як тільки поміщено нас в таборі, зараз впала на нас несподівана ревізія, при

котрій забрано нам усі гроші, котрі опинилися в руках начальника табору і нас тоді запевнювано, що по укінченні кари нам при виході на вільний світ, забрані гроші звернуть. Так одначе в дійсности не сталося, про що я виходячи на волю сам переконався.

Обставини, серед яких прийшлося нам працювати, були невимовно тяжкі. Одна партія зложена з приблизно 75 людей, яку загнали до пристані, працювала без перестанку і віддиху через повних 36 годин при морозі 31°, навантажуючи тяжкі міхи на пароплав. Потомлені і перемерзлі невільники по 12-годинній праці просили начальника пристані про харч і він щойно тоді велів післати до табору за харчами. З табору принесла сторожа кожному вязневі по маленькому кусникові хліба ваги від ½—1 фунта і трохи зимної зупи, яку виснажені люди зі смаком зїли. Тому, що ніхто з засланців не мав зі собою потрібної до їжі посудини, тож пораджено собі в цей спосіб, що зупу набирано до бляшанок від консерв, які цілими купами лежали на портових смітниках. По скінченій 36-годинній роботі згадана партія повернула назад до табору і думала вже відпочати, коли нараз сторожа почала набирати свіжу партію робітників, до якої попав теж дехто з першої партії, яка щойно вернула. Помучені і перемерзлі люде стали випрошуватися і представляти, що вже 36 годин працювали, однак це нічого не помогло, їх таки забрано на дальшу роботу, причім сторожа добре побила їх палицями.

Ті щасливці, що не попали до цеї другої партії, також не тішилися довшим відпочинком, який тревав всього 4-6 годин, бо їх вигнано знову до роботи в порті і тим разом не могло бути ніякого спротиву. На випадок найменшого хочби опору чи непослуху, виновників строго карано, бито їх жорстоко або саджано до карцеру, збитого з тоненьких дощок, де було повно снігу та леду. Там сторожа роздягала покараного до нагого тіла, часом лишаючи тільки в біллю і чоботах, і нещасливий мусів відсидіти там нераз і кілька годин і щойно, коли вартові виділи, що людина замерзає, витягано його звідтам напів живого і поміщувано в бараках, щоб прийшов до себе. Нераз однак траплялося і таке, що така жорстока кара кінчалася смертю засудженого.

Дня 20/XI 1927 р. прибула наша партія засланців, яка складалася з около 250 людей, на Соловецькі острови. Нас перевезено туди малим вантажним пароплавом, а тому, що на палубі та чердаку не можна і не вільно було сидіти, тож напхано нас у трюми так густо мов оселедців і ми не могли навіть обернутися. Їхали ми всього 4 години, бо віддаль Соловок від суші невелика, виносить всього 65 км.

На Соловках заведено нас до старинного монастиря, званого Кремль, обведеного високим та грубим муром, де поміщено нас в головній церкві-соборі, де був „пересильний пункт", званий 13. рота і ми застали там вже що найменше 1500 люда. Дисципліна 13-тої роти чисто воєнна, засланців ділено на „зводи", а команда зводу звалася „Комсостав". Режім 13-тої роти був страшний, нікому не вільно було говорити, між вязнями мусіла панувати тишина, а переступлення цеї мовчанки карано відібранням хліба і води так, що вязень голодував цілий день. Це мало очевидно таку ціль, щоби виключити всяку змову між засудженцями, щоби унеможливити їм порозуміння між собою, а тим самим ударемнити можливий бунт.

Кремлівський собор мав жалюгідний вигляд, не було жадних образів ні вівтарів, знищення визирало на кожному кроці. Нова церква була поділена деревляними перегородами, а кожна з них творила один „звод". Таких перегород було в цілій церкві 8. В тих перегородах були поверхові ліжка. Кожний звод обіймав понад 200 людей. Для браку місця, а також якогонебудь огрівання величезної церкви, вязні ночами тулилися і лежали тісно побіч себе так, що не можна було навіть рухнутися і кожний мусів спати у випрямленій позиції. Ліжка побудовані були з дощок без стебелини соломи і сінників, треба було спати на голих дошках без жадного накриття, бо команда табору не давала коців так, що кожний накривався і хоронився перед зимном, чим міг, а зимно було там страшенне. Ті погані і жахливі відносини погіршувала до невидержання ще примусова мовчанка.

Ранком о 8 год. і веч. о 6 год. відбувалася провірка вязнів і кожний з нас мусів стояти в ряді випрямлений по військовому без огляду на те, чи був хорий чи здоровий. Хто з причини хороби не міг стояти просто, того „комзвод" бив руками, куди попало, а притім лаяв соковитими московськими лайками.

Коли вже всі вязні з цілого собору стояли в рядах, тоді зявлявся сам командант табору, староста (цебто помічник команданта) і дижурні і ціла ця старшина проходила вздовж випрямлених рядів. Опісля начальник усіх 8 зводів, які творили 13-ту роту, віддавав честь командантові табору і здавав звіт, а саме голосив йому, скільки вязнів має в своїй роті і скільки вязнів знаходиться на лісових роботах. Тоді начальник табору поздоровляв цілу роту словами „Здраствуйте 13 рота", причім праву руку прикладав до шапки, держачи її „під козирьок", а вязні по тих словах мусіли в один голос відповісти йому „Здра". Це були одинокі слова, які нещасні засланці могли вимовити 2 рази на цілу добу.

Харч в таборі був нужденний. Ранком вязні пили чисту воду-кипяток, обід складався з борщу або зупи пшоняної і бараболяної, соленої риби з бочки, а на вечерю давано рідку сочевицю зварену на мягко. На цілий день видавано 1 ф. хліба. Два рази в тижні був мясний обід і росіл, одначе вязні ніколи того мяса не виділи, а тільки по росолі пізнавали, що в той день мали його одержати. Раз на 14 днів видавано з маґазину кожному вязневі 194 ґрамів цукру.

В 13-тій роті перебував я всього 2 неділі. Опісля відправлено мене на лісові роботи, на тзв. „красную командіровку", де в лісах ми рубали соснові дерева („балани"), а потім стягали їх з гір на замерзлі озера. Сам остров „Соловки" нараховує тих озер 150 і вони усі получені є зі собою каналами. Один такий канал лучить усі озера з морем. З початком весни в місяці травні озера ті розмерзаються і тоді вязні пливучи лодками тягнуть зрубані пні сосен водою аж до порту, де побудовано великий тартак, який перерабляє сирівець на ріжного роду деревний тертий матеріял. Сам остров Соловки має 60 км простору.

На лісовій роботі перебував я аж до квітня 1928 р., працюючи весь час серед лютої зими та жахливих морозів. Робота була тяжка, бо партія зложена з 12 робітників мусіла не тільки зрубати щодня 28 дерев по 12 аршинів довгих, але також обчистити їх з гиляк, суків і кори. Коли цеї роботи не скінчено, тоді люде не вертали до бараків, а мусіли оставати на ніч в лісі під доглядом „комзвода" і працювати при вогні так довго, доки не скінчили приписаної денної

роботи. Траплялося таке дуже часто, що виснажені, перемерзлі та вибиті зі сил люде не встигали з приписаною роботою і на другий день. Їх карано в той спосіб, що вони залишалися ще і другу ніч в лісах, де працювали просто до загину. Щойно на третю ніч ті нещасливці мали право вернути до бараків, навіть і в тім випадку, якби не скінчили приписаної денної роботи і такий звичай в таборовім говорі називався „амнестія". По скінченій роботі виходили ми з ліса вечером щодня около 9 год. а приходили до бараків о 10 або навіть 11 годині в ночі. Це ділялося тому, бо тиснули великі морози, а сніги були такі глибокі, що просто годі було йти, вязні мусіли з перемучення денною працею часто задержуватися та відпочивати. По вечері лягали ми на короткий відпочинок, бо вже о 2 год. в ночі нас будили великим дзвоном, приміщеним на зовнішній стіні бараку, і гнали знову в ліси. Мешкали ми в невеликім бараку, де містилося нас 58 людей, спали на дерев'яних поверхових ліжках-нарах без соломи і накриття. Нари просто кишіли від блощиць. Ті погані насікоми обсідали нас такою масою, що аж жах було дивитися і ми їх цілими пригорщами стягали з перемученого тіла і внаслідок цього мало коли могли виспатися. Після ранішнього дзвону усі зривалися немов божевільні зі своїх нар та прожогом бігли в кухню, щоби захопити тепле снідання, бо хто з нас не поспішився, той і не поснідав, а на роботу мусів йти.

На „красній командіровці" одержували ми 3 фунти хліба денно. На сніданок подавано душену бараболю середньої густоти, а хто не хотів її їсти, той діставав чисту воду-кипяток без чаю. Обід і вечерю їли ми разом по повороті з ліса, а складалися вони з борщу з мясом, який подавано нам що другий день. Також що другий день давали нам рибу. На зупи складалися або тзв. „мермешель" (цебто довгий, трубкуватий макарон), борщ або зупа з пшона або сочевиці.

Раз на 14 днів видавано нам 294 ґрам. цукру. По тяжкій щоденній роботі приходили ми з ліса страшенно перемучені, змерзлі, дуже часто мокрі від поту, не було навіть де обсушитися, хоч в бараку була цегляна грубка, в якій топлено, а обід і вечеря зїджені разом не вистарчали нам. Ми були вічно голодні та виснажені, ми з дня на день щораз то більше вибивалися зі сил і щораз частіше траплялося, що деякі з нас положившися спати, вже більше не пробудилися, бо смерть захопила їх у сні. Ми з острахом що якийсь час констатували, що дехто з нас цілу ніч переспав біля трупа свого нещасливого товариша недолі. Серед вязнів багато було людей інтеліґентних, з ними був найбільший клопіт, бо вони найменше надавалися до тяжкої роботи, вони страшенно бідували та ниділи. Я сам на свої власні очі бачив, як дехто з інтеліґентів, щоб удержати себе при життю, а скоротити свої муки в лісах, а часом просто з розпуки, відрубував собі пальці на руках. Коли про це довідався „комзвод", то ще кілька днів не пускав їх до бараку ані лязарету, а навпаки знущався над ними, бив жорстоко і кричав „здохай в лісі". Бувало і таке, що ті нещасливі таки гинули по лісах, замерзаючи на сильнім морозі і в глибоких снігах, а часом ґанґрина клала їх життю кінець, бо відсилано їх до лічниці запізно.

Тяжка робота до краю виснажувала людей і вони з дня на день спадали зі сил, а вкінці ослабали так, що не могли волочити ногами. Це одначе не зворушувало „комзвода", він велів брати їх до роботи, а коли хорі на дворі падали в сніг, то комзвод велів другим брати його за ноги і тягнути до ліса на роботу. З них мало хто остав живий, бо поголовно замерзали в лісах.

Найменша навіть провина вязня мала для нього тяжкі наслідки. „Комзвод" велів йому рубати далі дерево, хоч він скінчив уже свою приписану норму денного вирубу. Претекстом до такого безправного продовжування роботи були закиди „комзвода", які він підносив відносно якости зрізаного дерева і його оброблення. Взагалі старався він винаходити ріжні причини, щоб тільки дошкулити і так перепрацьованому вязневі. Одною з частих кар було замикання до карцерів, зимних, повних снігу і леду, де люди замерзали і треба їх було відтирати довший час в бараці, заки трохи прийшли до себе. Такі кари кінчалися часто смертю покараного, який вмирав з простуди на запалення легенів. Були і такі випадки, що покарані замерзали на смерть в карцері і всякі проби рятунку показувалися безуспішними. Тим одначе ніхто не журився. Найстрашнішим був карцер, в якім на долівці була груба верства снігу і леду, а в усіх чотирьох стінах були до середини повбивані довгі і гострі цвяхи так, що вязень ані спертися ані сісти не міг. Мірою довшого або коротшого покарання вязнів карцером була обставина, чи хто є слабший чи сильніший. Хто з вязнів не був милий начальству, тому кара карцеру була рівнозначна зі смертю, бо покараний майже ніколи вже живий звідтам не виходив.

Чимало було випадків, що вязень захворів нагло на роботі в лісі і тоді розкладав ватру, щоб погрітися. Це було дуже немиле для „комзвода", який з лютістю кидався на такого нещасливця та вкидав його в огонь і притискав рукою до вогню так, що одяг вигорював на плечах аж до тіла.

З причини великих морозів та глибоких снігів вязні одержували до лісових робіт валянки, ватовані штани, суконні куртки, брезентові рукавиці і військові шапки тзв. „будьоновки".

На інших тзв. командіровках були дуже люті „комзводи", котрим велику насолоду справляв вид мук та людських терпінь. Приміром один з них карав вязнів, котрі не встигли зрізати і обробити щоденної приписаної скількости дерев, в той спосіб, що не давав їм ані валянок, ані курток або інших тепліших частин одягу і таким чином майже усі йому підлеглі вязні в скількости около 150 людей стали щонайменше каліками на ціле життя, відморожуючи цілковито руки або ноги. Ці нужденні життєві обставини, тяжка праця, великі морози та глибокі сніги, постійне недоїдання вибивали найсильніших людей зі сил і тому смерть на Соловках збірає обильне своє жниво, вязні мруть як мухи, а їх тіла хоронять в часі зими у величезну яму накриту дошками, куди звозять небіщиків з усіх сторін. Нічим не присипані трупи замерзають і лежать в ямі аж до весни, колито на повнену яму засипають землею, а заразом готовлять другу яму на майбутню зиму.

Від стареньких монахів, яких висилено з кремлівського монастиря і приділено їм на мешкання малий дімочок поза монастирськими мурами, довідався я, що в рр. 1922 1923 привезено на Соловки дуже багато кронштадських збунтованих матрозів і тут усіх розстріляно, а могили їх зрівнано з землею.

Про галицьких старшин та стрільців, яких в літі

1920 р. вивезено з Москви теж мабуть на Соловецькі острови, я нічого не чув.

В часі цеї найтяжчої для мене зими трапився мені випадок, який раз на завсігди зробив мене калікою, а заразом врятував мені життя. Ми тягнули дерево з гори в сторону озера і воно якимсь чином поховзнулося і роздавило мені малий палець лівої руки. „Комзвод“ очевидно не повірив, що це чистий припадок, бо думав, що це ушкодження я завдав собі нарочно в тій ціли, щоби визволитися від тяжких лісових робіт. Він не відпустив мене до бараку так, що я мусів сам перевязувати собі рану, яка на морозі справляла мені нечувані муки. Наслідком цього було те, що моя ліва рука страшенно запухла, кинулася ґанґрина і щойно тоді відіслано мене до кремлівської лічниці, де перележав я тяжко хорий місяць квітень і травень 1928 р. і де вкінці ампутовано мені роздавлений палець.

По вилікуванні поставлено мене перед лікарську комісію, яка призначила мені III. катеґорію (цебто легке ушкодження тіла). Взагалі під оглядом здібности до праці вязнів поділено на 4 категорії, а саме I. катеґорію творять повні інваліди без рук і ніг, до II. катеґорії зараховується тяжкі, а до III. категорії легкі ушкодження тіла, а здорових зачисляють до IV. катеґорії.

Тому що III. катеґорія тілесного ушкодження звільняє вязнів від тяжких лісових робіт, тож в червні 1928 р. відправлено мене на „Попов остров“, де довелося мені перебути вже до кінця моєї неволі. Тут приділено мене до пожарної сторожі, якої завданням було днем і нічю пильнувати тартак, державні маґазини в порті і інші державні будинки. Служба була нетяжка і ми повнили її охотно, бо наш начальник Сабінін поводився з нами добре та людяно. Титулом винагороди за службу побирали ми в р. 1928 по 8. 30 рублів місячно, а в рр. 1929 і 1930 по 9·29 рублів місячно і за ті гроші мусів кожний з нас прожити, як міг і як хотів. Пожарна сторожа мешкала в окремім для неї призначенім будинку, де можна було добре та вигідно приміститися в опалюваних кімнатах.

Остаточно звільнено мене в травні місяці 1930 р. і під ескортою відставлено назад до копалень вугля в Донбасі, де пережив я около 3 місяці.

Перед звільненням комендант табору вязнів на Поповім острові, звертався до московського ДПУ за вказівками і ДПУ зарядило, що по моїм увільненні мені не вільно проживати в пограничній полосі, в 5 великих містах Радянського Союза, а саме Ленінграді, Москві, Київі, Харкові і Ростові, а крім того не вільно мені видати дозволу на виїзд до Афганістану. До копалень вугілля в Донбасі відставлено мене на моє власне бажання, бо я і так не знав, куди дітися, а вже краще було вертати на місце, де я довший час працював. ДПУ на цей мій вибір згодилося з тим одначе застереженням, що мені не вільно через 3 роки без окремого дозволу нікуди з Донбасу виїхати.

Якийсь час ходив я без праці і мені помагали мої знайомі, опісля працював через $1^1/_2$ місяця на руднику ч. 39, а коли почалися нові арешти Галичан в Донецькому басейні і мене довірочно поінформовано, що і я знаходжуся в списку арештованих, я не сподіючися нічого доброго, чим скорше втікав аж до Ленінградської округи. Тут вистарався фалшиві документи, працював якийсь час при будові домів, заробив около 80 руб. готівкою, з якими вернув назад до Галичини. Перейшов я границю в околиці мойого родинного села, а за якийсь час пізніше зістав я вироком Повітового Суду в Підволочиськах з дня 3/X 1930 р. ч. спр. Кг. 940/30 засуджений на 1-місячний арешт за нелеґальний перехід границі до Рад. Союзу і назад і кару цю відсидів.

На тім однак не скінчилася моя Одисея та терпіння, бо ось з кінцем грудня 1930 р. дістав я від скалатського староства оречення, яке наводжу дословно:

Starosta powiatowy w Skałacie. Skałat, dnia 22/12 1930. Do Pana Stefana Sarmatiuka w Czerniszówce. Orzeczenie. Na podstawie art. 11. rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 23/12 1927 r. Dz. U. Rz. P. Nr. 117 poz. 996. o granicach Państwa zarządzam wysiedlenie Pana Stefana Sarmatiuka, syna Mikołaja i Franciszki lat 29 z pasa biegnącego na szerokości 30 klm. od liniji celnej wzdłuż granicy Państwa Polskiego na okres trzech lat za nielegalne przekroczenie granicy do Rosji sow. i z powrotem, za co też prawomocnym wyrokiem Sądu powiatowego w Podwołoczyskach dnia 3. października 1930 r. Kg. 940/30 skazany został Pan na 1 miesiąc kary aresztu.

Przeciw tej decyzji wolno Panu wnieść odwołanie do Urzędu Wojewódzkiego w Tarnopolu, które podać należy do Starostwa powiatowego w Skałacie w terminie do 14 tu dni licząc od dnia następnego po dniu doręczenia niniejszego orzeczenia. — Wniesienie odwołania nie wstrzymuje wykonania wysiedlenia. — wz. Starosta powiatowy: Dr. Stanisław Nowak, Referendarz.

Проти оречення цього, вніс я відклик до тернопільського воєвідського уряду, але як ця справа скінчиться, годі передбачити.

Допомога Громадянства Українським Інвалідам

(З приводу Заг. Зборів УКТОДІ у Львові)

На іншому місці містимо звіт із IX. річних Заг. Зборів УКТОДІ. Не можемо опертися покусі, щоби під вражінням звіту та дебат на зборах не кинути кількох рефлєксій принайменше для тих членів УГА, котрі, живучи на провінції, не мали змоги бути присутними на згаданих зборах. — Не підлягає сумнівові, що відповідна забезпека одної тисячки інвалідів Укр. Армії є „святим обовязком" суспільности, котра від бувшого стрільця вимагала беззастережно виконання жовнярського обовязку. Від зобовязань супроти інвалідів У. А. не личить нині ухилюватися жадній суспільній верстві, ніякому станові, ніякій установі. А вже в першу чергу повинні виконати і припильнувати виконання цього обовязку бувші члени У. А. —

Досі, як виходить зі звіту Гол. Ради УКТОДІ на Заг. Зборах, тільки в самому Львові бувші члени УГА яко-тако вивязуються з цього обовязку. У провінціональних містах, навіть таких як Станиславів, бувша столиця ЗОУНР, важко зорґанізувати бездоганну філію УКТОДІ, хоч там є й ПСК, Філія Зем. Банку, а головно чимало українських независимих громадян. — На заг. збори станисл. філії приходить шестеро людей. Громадянство так не хоче бути поінформоване про забезпечення інвалідів У. А., що в Станиславові впевнюють, начеби УКТОДІ мало силу силенну грошей, з яких вже самі відсотки покривають потреби УКТОДІ. — Може цьому винувата львівська централя, порушуючи цю справу не надто часто у пресі.

Окрім застою в праці філій УКТОДІ виявилося на заг. зборах, що централя не має майже ніякої екзекутиви над філіями. Нічо дивного, що філії робляться самостійними і зібрані фонди зі шкодою для загалу інвалідів льокують у місцевих установах, замість переслати їх до централі. Дотеперішня централізація збірок і розділ фондів зі Львова для добра загалу інвалідів є оправдана й конечна, але на будуче конечний є також постійний контакт та контроля філій, що без сумніву причиниться до оживлення філій та звязаної з тим поправи в забезпеченню інвалідів Укр. Армії. — УКТОДІ, як виказали останні роки, не може числити на піддержку адміністр. влади, на дозволи збірок, чи інші приходи. Централя й філії УКТОДІ повинні зорґанізувати збірку членських вкладок, головно по містах, де живе загал української інтеліґенції та забезпечити членство українських, краєвих установ, з яких кожна зобовяжеться внести річно свій пай на цілі товариства.

У всіх державах світу стали інваліди великим тягарем. Усюди інваліди ставлять менш або більш енерґічно свої домагання до держави у формі рент, концесій, полекш та звільнення від державних та автономічних тягарів Наші інваліди опинилися у виїмковому на цілий світ положенню, бо знайшлися під владою колишніх противників у бою, не можуть числити не тільки на державну ренту, але навіть на найпримітивніші та признані законом полекші. Квестія їхнього життя з родинами так пекуча як нігде; вимоги наших інвалідів до суспільности, що мусить заступити їм державу, не можуть у наших відносинах бути менш гострі, як вони є, і саме тому наші інваліди і вимагають і заслуговують на більшу увагу громадянства. Ця увага громадянства досі мізерна. Сім міліонів Українців під Польщею зложило в році на забезпечення одної тисячі інвалідів зол. 53. 838. 02.

Богацько шуму робить від 2—3 літ справа будови Дому Укр. Інваліда у Львові. Річеві вияснення Др. Ст. Шухевича в цій справі переконали мабуть присутних, що ця справа до вирішення не легка, бо треба рівночасно брати під увагу й інтереси інвалідів і бажання жертводавців, а диспонуючи лише 30-тома тисячами долярів, це доволі тяжко. Для заспокоєння амер. жертводавців і для закінчення поговорів про „безмірні скарби укр. інвалідів" Гол. Рада УКТОДІ повинна справу будови, чи купна того дому, приспішити й перевести в діло, хочби лише в цих скромних рямцях, які дає зібрана досі квота 30.000 $.

З діяльности Українського Товариства Допомоги Інвалідам у Львові

Девяті з черги Заг. Збори УКТОДІ, установи, яка найтісніше звязана з історичними подіями з 1918-20 рр., і яка нині нашим інвалідам заступає міністерство суспільної опіки, відбулися дня 14. III. ц. р. в салі „Укр. Бесіди" в Народньому Домі.

На цих Зборах Гол. Рада УКТОДІ здавала, як казав голова Тов-а, „обрахунок совісти" з діяльности за 1930 р. В цьому щирому розрахунку совісти подав голова не тільки те, що зроблено, але, що конечно укр. громадянству зробити треба, чого одначе не зроблено. Одноголосно Заг. Збори уділили абсолюторії Гол. Раді за 1930 р. Вибрано головою УКТОДІ Др. Ів. Ґижу та трьох нових членів Ради: Д. Паліїва, о. Яр. Чемеринського й Др. Як. Олексишина. По уконституованню Президія й Гол. Рада представляються так:

1. м. голова: Д. Паліїв,
2. м. голова: інж. А. Мельник,

Секретар: М. Брилинський,
Скарбник: Ст. Волошиновський,
Чл. Презід.: Др. П. Деркач.
Члени Ради: Др. Я. Олексишин, о. Я. Чемеринський, М. Галібей, Ю. Галяревич, Др. Б. Гнатевич, І. Лапунька, В. Сенчишин.
Заступники чл. Ради: Др. І. Веґера, Др. Ст. Навроцький, Др. П. Палійчук, А. Гаївський.
Ревіз. Комісія: М. Ґебус, І. Фостаковський, Ос. Голинський.
(У членах Ради 3 інвалідів, у заст. 3 інв., в Рев. Ком. 1 інвалід).

* * *

З рахункового звіту Гол. Ради з діловодства за 1930 р. виходить, що УКТОДІ мало на свої цілі такі приходи:

жертви: а) з краю	зол.	53.838·02
б) з закордону	„	68.459·57
зиск шевської робітні	„	84·52
„ кравецької „	„	1.915·29
„ шапкарні	„	1.476·11
членські вкладки	„	9.719·41
відсотки і провізії	„	22.696·82
Сума доходів	зол.	158.189·74

Фонд Будови Дому Укр. Інваліда зріс в 1930 р. о 12.269 амер. дол., так що з кінцем 1930 р. стан Фонду перевищив $ 30.000. Ця сума майже в цілости вплинула з Америки й Канади і є ульокована в львівських укр. банках та на нерухомостях.

Витрати УКТОДІ в 1930 р. були:

на ренти і підмоги інвалідам	зол.	96.962·77
„ удержання Дому Інвалідів	„	13.872·83
„ удержання Захисту у Винниках	„	2.882·08
„ протези	„	5.981·25
„ лікування	„	1.975·64
„ движимости	„	1.043·—
„ адміністрацію	„	21.742·83
Сума витрат	зол.	144.460·40

Ріжниця виносить зол. 13.729; це якраз квота виплачена на ренти в дни 1. січня 1931 р.

Усі наведені рахунки так ясні, що крім рахунку адміністрації не потребують жадних вияснень. На адміністрацію видано в році зол. 21.742·83. На це зложилися:

Платні персоналу	зол.	11.672·13
Чинш канцелярії	„	329·90
Паливо	„	45·45
Світло	„	19·88
Членські грамоти	„	2.033·—
Канцелярійні прибори	„	258·59
Телефон	„	338·—
Пенсійний Інститут	„	885·—
Каса Хорих	„	364·50
Бібліотека	„	27·—
Друки	„	1.797·14
Поштові оплати	„	2.238·13
Оголошення	„	1.385·66
Удержання порядків й направа інвентаря	„	181·45
Трамвай	„	169·—

* * *

В дальшій адміністраційній части звіту повідомлено Заг. Збори, що з 953 зареєстрованих інвалідів 529 не одержувало жадної ренти ні підмоги (це інваліди 10% до 25% та зареєстровані по речинці), 92 інвалідів одержало двократні підмоги (30 і 33%-ові), 424 інвалідів одержувало скромні пенсії кожного місяця, а саме:

1 інвалід	по зол.	90	зол.	90
4 „	„ „	60	„	240
7 „	„ „	50	„	350
7 „	„ „	40	„	280
24 „	„ „	35	„	840
21 „	„ „	30	„	630
35 „	„ „	26	„	875
97 „	„ „	20	„	1.940
104 „	„ „	15	„	1.560
124 „	„ „	10	„	1.240
424 інвалідів	на суму		зол.	8.045 місячно

Місячні пенсії наших інвалідів дуже низькі, коли порівняти їх з державними рентами. Для інформації наведемо висоту рент наших і державних інвалідів при тій самій утраті працездатности:

Утрата працездатности	Ренти укр. інвалідів	Ренти держ. інвалідів
15%	0	27·18 зол.
20%	0	36·24 „
30 і 35%	30 зол. річно(!)	54·34 „
40%	10 „ місячно	72·49 „
50%	15 „ „	112·42 „
60%	20 „ „	131·20 „
70%	25 „ „	149·73 „
80%	30 „ „	179·93 „
90%	35 „ „	179·93 „
95%	40 „ „	218·68 „
100%	60 „ „	218·68 „

З порівнання наведених цифр бачиться, як незначна наша допомога інвалідам з визвольної боротьби. Очевидно, що такий стан їхнього забезпечення не може зліквідувати огірчення загалу інвалідів.

У протягу року орентовано 40 нових інвалідів; померло 6 інвалідів. З опротезування користало 55 інвалідів.

Обовязок громадянства супроти інвалідів Української Армії не кінчиться на тому, щоби на Заг. Зборах вибрати Головну Раду і на барки ушанованих почестю вибору людей, як свого роду еґзекутиві, скласти увесь тягар; громадянство мусить дати цій еґзекутиві засоби, постійні матеріяльні впливи, щоби вона могла виповнити наложений обовязок на повне вдоволення інвалідів. Громадянство повинно удержувати відповідну атмосферу в праці еґзекутиви без огляду на відношення адміністраційної влади. Громадянство мусить бути в інвалідській справі так зорієнтоване, мусить створити такі обставини, щоби хронічні заборони збірок на цілі Тов-а в міс. листопаді не могли мати впливу на матеріяльний стан Тов-а.

В практиці до цього дуже далеко. Філії Тов-а з ріжних причин не стоять на висоті завдання. Нема кому занятися переведенням збірок. Нема курсорів, які збиралиби членські вкладки принайменше в місці осідку філії, а навіть бувають випадки, що філії льокують в місцевих економічних установах збірки в квоті кількох соток золотих, замість відіслати їх централі. На цьому, очевидно, терплять інваліди, бож філії при централізаційній системі орентування інвалідів жадних

витрат, окрім адміністрації та видатків на евентуальні поїздки інвалідів, не мають, а радше не повинні мати.

Якщо централі УКТОДІ тяжко добитися зрозуміння у деяких своїх філіях, то тим тяжче добитися його у широкого загалу, не зважаючи на часті статі, відозви та апелі. Жертвенність українських кооператив зменшилася в 1930 р. о 9.000 золотих в порівнанні з попереднім роком Збірки парохів і церков на інвалідів, зцентралізовані в єпископських ординаріятах, зовсім не доходять до цілі. Ні УКТОДІ ні Фонд Воєнних Вдовиць і Сиріт зі збірок по церквах, на ту ціль переведених, не користали.

Мимо дійсно значних зусиль в 1930 р. число членів УКТОДІ ледви подвоїлося (з 1163 на 2305). Загал членів вплачує нормальну членську вкладку (6 зол. річно). Виїмок творить около 100 членів (передовсім у Львові), котрі вплачують місячно по 1 5 золотих. До білих круків в галицькій суспільности і між українськими адвокатами належить Др. Михайло Воробець в Калуші, котрий від чотирьох літ вплачує до Тв-а місячно по 15 золотих. Членів замешкалих поза Галичиною має Тов-о кількох; не вплатило вкладки 425 членів. Наведені цифри належить поставити побіч числа 4,000.000 голов українського населення в Галичині, щоб мати яркий образ того вкладу, який дає суспільність на забезпечення інвалідів Української Армії.

Наш загал повинен здати собі справу з того стану, що дотеперішня поміч інвалідам далеко невистарчаюча, тим більше, що наші інваліди не користають з жадних законних полекш просто тому, що вони інваліди Української Армії. З браку місця та цензурних причин важко про цю справу писати. Тимбільше уваги треба присвятити забезпеченню інвалідів. Українську суспільність жде ще довгі роки цей нелегкий обовязок. Мусимо виповнити його так, щоби наша поміч була гідною тої жертви, яку понесли інваліди у боротьбі, та рівною вкладови інвалідів на майбутнє, котрий інваліди Укр. Армії творять ще й нині саме тим, що вони є.

„Петлюра в льожі, а він ся голить“

Оповідання-спомин — Написав: *Т. Клим*

Управа „Нового Львівського Театру“ в Проскурові постановила уладити в серпні 1919 р. концерт-виставу в честь головного отамана українських військ Симона Петлюри. Концерт-вистава мала на ціли зблизити Галичан з головним отаманом, зацікавити його невідрадним положенням Галицької Армії на Великій Україні і положенням українського населення на західних замлях України і дати товчок, щоби головний отаман найшов який вихід із цеї ситуації. Управа театру рішила запросити головного отамана Симона Петлюру і післала відповідне письмо в ставку головного отамана. На програму концерту-вистави зложилися:

I. Промова
II. Концерт
III. 3-й акт з песи „Невольник“.

Надії на приїзд головного отамана на це свято не було, бо ріжні вістки кружляли про відношення головного отамана до Галичан і до польського уряду. На всякий випадок режісер старався виставити „Невольника“ в найкращій обсаді роль і частенько робив репетіції із цеї песи, а дірігент приготовляв хор переважно з пісень галицьких композиторів. Тільки голова театру Бецман-Максимович зволікав з приготуванням промови в певности, що головний отаман не приїде. Навіть „світило“ театру актор Рабко сумнівався, чи головний отаман на виставу, уладжену в його честь, приїде.

Цей сумнів був в театрі загальний. Сірі театральні дні минали за днями, песи перемелювалися за песами з більшим або меншим успіхом. Про приїзд головного отамана рідко коли згадувано. Але означений день концерту-вистави наближався. Управа театру, не зважаючи на все, подбала про прикрашення салі на це свято.

— Панове! Нема що... театральну салю треба прибрати — говорив Рабко. — А може приїде... Як там ваша промова, Бецманцю, га? Маєте вже написану?

— Не маю!..

— Та фе, но!.. Як так можна?

— Рабцю, навіщо я буду морочити собі голову промовою, як Петлюра і так не приїде!..

— А як приїде?

— А як не приїде?

— Уявіть собі, Бецманцю, що приїде — напирав Рабко — ну і що тоді? Га?

— То не буде промови...

— Бецманцю, ви є просто неможливі! Зрештою, ви ніби голова театру, то робіть так, щоби опісля не було безголовя.

У відповідь Бецман-Максимович здвигнув раменами. До промови і так не приготовлявся. Вкінці наблизився сам день концерту-вистави. Вулиці чистенькі, доми прибрані жовто-блакитними прапорцями Слідно було в тім справність місцевої адміністрації. Вже з самого ранку заходили до театру урядовці ріжних установ, щоби засягнути інформацій відносно приїзду головного отамана. Хотяй управа театру не була повідомлена про приїзд, одначе усіх запевнювано, що головний отаман приїде. Святочний вигляд міста і піднесений настрій урядовців уділився акторам.

Театральну салю Шільмана прикрашено зеленю. Льожу, котру призначено для головного отамана, вистелено диванами, прибрано зеленю, а над льожею уміщено тризуб, герб України.

Рабко, з налогової привички, ходив по салі і сам кермував роботами, оглянув навіть кожне крісло і заздалегідь обчислював в своїй голові касу.

При цих фінансових операціях лице його ясніло. Театральна каса була отворена зранку і публика закуповувала заздалегідь білети, щоби запевнити собі місця на концерт-виставу і бачити головного отамана.

Касієр театру Януарій Підкова-Загробельний „вічно серцем хворий, з цього приводу і сумний“ — сидів у касі, покурював цигарку за цигаркою, продавав

білети, а стоси гривень, аероплянів (так називано гривні з купонами), лопаток (карбованців), миколаївських і керенок побільшувалися. Перед касою проходжувався актор Рабко і приглядався з насолодою проскурівським красавицям. Вибрав момент, коли нікого при касі не було і встромив голову в отвір каси, через котрий касієр полагоджував продажу білетів.

— Пане Підкова, як там каса... га? — питає Рабко, котрий може вже сотий раз цього дня заглядав до каси і ставив касієрові те питання.

— Чудесс... ссс... с... сно! — відповів Підкова, сильно акцентуючи „с", що знаменито наслідувало сичіння гусака і театральним жестом вказав на стіс грошей і на книжку з білетами.

При тім „чудесс.. ссс.. но" кілька крапель слини розприслося на лиці Рабка.

— Та фе, но... — буркнув Рабко, цофнув поспішно голову з віконця каси і почав хусточкою витирати слину з лиця. Потім задоволено оглядав книжку з білетами, в котрій небагацько білетів зісталося.

— Рабцю, як ви думаєте, приїде Петлюра?

— Або я знаю... А ви, пане Підкова, як думаєте?

— Я думаю, що як білети будуть випродані, то буде чудесс... сс..но!

І знова „сичіння гусака".

— Як приїде, то буде. Правда, пане Підкова?

— Звісс.. ссс...-но!

Притім Рабко реготався своїм реготом-басом, а Підкова мелянхолійно усміхався.

Оба зрозумілися. Рабко почастував Підкову цигаркою і поволікся на салю, щоби допильнувати прикрашення салі, бо уважав, що без нього там не обійдеться...

Театральну салю і льожу головного отамана прикрашено. Ґенеральна репетиція пройшла дуже добре і режісер та діріґент були задоволені. На дві години перед виставою каса була замкнена, а на касі виднів напис: Квитки випродані. Для кого бракло білетів — відходив від каси незадоволений, що раніше не постарався про білет. На годину перед концерт-виставою актори почали сходитися до ґардероби, де перебіралися в костюми, шмінкувалися і т. п. Головне, що промови ще не було. Промову, котру мав виголосити голова театру, писав у ґардеробі у великім поспіху головний режісер Клим. Аркуші паперу, котрі лежали перед ним, заповнялися чорними рядками письма. Клим сопів, від часу до часу обтирав спітніле чоло і попивав содову воду для охолоди.

Міжтим як родилася промова, Бецман-Максимович надівав червоні шаравари, чоботи і вишивану сорочку. В такім костюмі мав вітати головного отамана.

В мужеській ґардеробі був справжній артистичний нелад. На столі лежали перуки, порозкидані кусники шмінок, зеркальця, синій пояс, шаравари і крива деревляна шабля, помальована срібною фарбою, увязана на шнурку.

Актори убиралися і шмінкувалися нервово — майже мовчки. Тільки від часу до часу падали відірвані питання:

— Хто має кармін? Давай цинобер! Де вазеліна?

Понад усіми царив бас — голос Рабка, котрий (від непамятних часів все милий і вічно юний) раз у-раз набігав ґардеробу і заохочував усіх акторів до поспіху:

— Панове, спішіться!..

— А Петлюра вже є? — посипалися запитання акторів.

— Ще нема, але зараз може надїхати! Спішіться, панове, спішіться, щоби точно розпочати!

На пів години перед виставою гості сходилися до театру і займали закуплені місця.

Саля виповнилася по береги публикою українсько - російсько - жидівською, котра нетерпеливо ждала на приїзд головного отамана, бо очі усіх були звернені на прибрану льожу.

Полевий театер при У. Г. А. у Виннииі 1919 р. В середині бл. п. Рубчакова.

Орхестра грала якусь увертуру.

На пять хвилин перед початком вистави, заїхало авто головного отамана перед театер. З авта висів головний отаман Симон Петлюра і удався в товаристві адютанта і особистої охорони до театру, де заняв місце в льожі, призначеній для нього.

Орхестра заграла національний гимн.

Публика зготувала Головному Отаманові овацію. Окликам „Слава" не було кінця.

Міжтим до ґардероби впав як бомба засапаний Рабко.

— Панове, вже приїхав!

— А де є? Де є? — посипалися питання.

— Сидить у льожі. Не чуєте, що там на салі робиться?

Оклики „Слава!" „Слава!" і оплески долітали до ґардероби.

— Бецманцю, за 5 хвилин зачинаємо!

— Алеж то неможливо, бо промова ще не готова, ну і передовсім як Петлюра є, то мушу оголитися, бо прецінь не можу так показатися на сцені. Притім Бецман-Максимович вказав на „щетину“ свойого заросту.

— Алеж, пане! Ви є просто неможливі!.. Треба було перед цим оголитися! — гремів обурений Рабко.

З усіх сторін посипалися докори.

— Слухайте, Рабко, — просив Бецман — не денервуйте мене, бо я і так вже досить зденервований!

— Видите, панове — звернувся Рабко до акторів, — то ніби я його денервую... То так у нас завсіди є... Притім Рабко замовк, розвів руками і почав сам убиратися, а сопів зі злости, як ковальський міх.

Бецман-Максимович забрався до голення. Рабко сам убирався, але і наглив Бецмана до поспіху:

— Та, ну! Та, ну! Та спішіться.

Бецман спішився і в тім поспіху позарізував собі лице.

Початок був назначений на год. 8·30. Година ця вже минула, а концерт-вистава ще не розпочалася. Минуло ще пять хвилин. До ґардероби увійшов адютант Головного Отамана і прохав, щ би виставу вже розпочати. Запевнено його, що вистава зараз розпічнеться і перепрошено за опізнення.

Адютант пішов закомунікувати це Головному Отаманові.

Голова докінчив голення, припудрувався і зазнайомився зі змістом промови, котру відчитав йому Клим.

Нарешті голова найшовся на сцені, а суфлєр у будці. Орхестра замовкла. На салі погашено світла. З 10 мінутовим опізненням (на галицьку точність всетаки мало) завіса піднялася.

На салі тишина.

Бецман-Максимович відкашлянув, приняв ораторську позу і під суфлєра почав промову.

Вітав Головного Отамана від Галичан. Від часу до часу попадав в патос. В промові найшовся і такий зворот: „Чи чуєш, батьку отамане, цей стогін, котрий несеться від Карпат?“ і т. д.

При цих словах Отаман вертів нервово паличкою в руках. Може „цей стогін від Карпат“ був не в пору Головному Отаманові.

Зтремований голова закінчив промову окликами на честь Головного Отамана. Оклики „Слава!“ „Нехай живе!“ — лунали. Орхестра відограла національний гимн. Отаман дякував за овації, розклонюючись публиці.

По промові театральна дружина виконала дальші точки програми.

Коротко перед закінченням 3 го акту пєси „Невольник“ — прийшов за куліси адютант Головного Отамана і в його імени в сердечних словах дякував управі театру за уладження цього свята. Ще раз перепрошено за опізнення початку вистави.

Адютант вернув до льожі і зараз Головний Отаман опустив непомітно льожу підчас вистави.

Перед відїздом Головного Отамана відбулися церемоніяльні пращання з комендантом міста і залоги Проскурова. Отаман Петлюра відїхав. За 10 хвилин скінчилася вистава. Актори задоволені сходили зі сцени і йшли до ґардероби. В ґардеробі почалися балачки про концерт-виставу. Рабко злий почав докоряти голові театру.

— Панове! — звернувся до акторів. — То так не можна... Той Бецман то є просто неможливий... Петлюра в льожі, а він ся голить... То ніби така галицька точність? А промова така: Один „мудрий“ писав, а другий „мудрий“ говорив... Ніби до чого „той стогін“... І що собі Петлюра подумав? То так не можна! — Рабко аж почервонів зі злости.

Бецман також злий оправдувався як міг:

— Алеж, Рабцю, хто думав, що Петлюра приїде!

— А не говорив я вам, що приїде?..

— Добре собі, тепер ви, Рабцю, кажете, що говорили!

— А може ні? Треба було мене старого слухати, то булоби все гаразд!

— І то має бути голова театру:

Петлюра в льожі, а він ся голить!..

Сварка булаби протягнулася, але в ґардеробі появився Підкова-Загробельний з касовою книгою і портфелем випханим грішми і, розложивши це все на столі, почав видавати акторам зачети на рахунок місячної платні.

Є. Єлесь

*

*

За горою сонце гасне.
Під горою москалі.
Попускали коні в жито,
Посідали на землі.

Сміючись, оповідають,
Як повстанців потовкли,
Скільки в полі розстріляли,
Скільки в місто узяли.

*

За горою сонце гасне.
Під горою москалі.
А за балкою оселі.
Тихо, тихо на селі...

Всі у лісі. Люде й коні,
І ковала й ковалі.
За горою сонце гасне.
Під горою москалі.

21 р.

Гуцульська Сотня УСС.

Написав: *М. Горбовий, У. С. С.*

Досі мало де було писано про Гуцульську Сотню У. С. С., яку — по розбиттю Леґіону У. С. С. під Бережанами в жовтні 1916 р. — створено, щоби своїм звеном лучила ланцюх змагань У. С. С-ів із північним ворогом. Тому хочу подати про неї вістку ширшому загалові, бодай у скороченому виді.

I.

По крівавих і богатих у жертви — боях під Бережанами у вересні й жовтні 1916 р., коли то заледви 19 стрільців з чет. Трухом продерлося крізь грубезний московський перстінь, який мав за задачу стерти з лиця землі весь Леґіон У. С. С.*), у полі лишилася лише Технічна Сотня У. С. С. під проводом сот. Сіяка. Всіх розбитків стягнено до Коша на відпочинок. В той саме час повстала пісня: „Як з Бережан до Кадри Січовики манджали, то краялось серденько із горя і печали“...

І „Як нам з очей зникала та Золотая Липа, то краялось серденько“, — не тільки — „в хорунжого Осипа Теліщака“, але й у всіх стрільців. В інших обставинах може булиб і раділи, що йдуть на відпочинок по довгих тяжких трудах, однак тепер не було до радощів. Кожному було невимовно прикро кидати той фронт, на якому спільними зусиллями, трудами і самопосвятою вплетено нову галузку у вінець слави українського народу, на якому остало стільки дорогих товаришів, одні в живих як полонені, а другі там, де вже нема „ні болізни ні печали“...

Не одні застановлювалися: Як нам дальше бути? Чи розпливемося помаленько мов у мряці, чи спроможемося ще на щось великого.

Стрілецька душа, яку ніколи не покидав оптимістичний настрій, бажала горячо, щоб — не оглядаючись на перепони і жертви — дальше провадити розпочате велике діло. Зневіри в нас не було ніколи. Не було її й тепер, хоч і які невідрадні обставини настали. Очі стрільців були звернені на старшин, до яких мали повне довіря.

Не диво, що коли в Коші проголошено творення самостійної Гуцульської Сотні У. С. С., відразу зголосилося понад 200 стрільців, між котрими були й такі, що заледви повиходили з лічниць і не були ще зовсім здорові. Слабших відділено і лишилося в сотні 180 стрільців, у більшости „стара война“. Були це переважно Гуцули.

Підчас формування цієї сотні ходили такі чутки: Сотня йде до Деташми Русса (Detachement Russ, bei 7. A. K.) на 6 місяців; головно тому, щоби всежтаки про У. С. С. „слава не втихала“, щоби доказати свою живучість і не давати причини до ліквідації Леґіону У. С. С., про що ще в 1915 р. робили Австріяки заходи. Ціль сотні була: вести партизантку на задах московської армії. Терен: Гуцульщина й Буковина. Оцей терен і ціль сотні були одною з причин, чому стільки стрільців зголосилося до неї.

Дня 27/X. 1916. відїхала Гуцульська Сотня У. С. С. під проводом четаря Н. Никорака через Угорщину до Великого Бичкова, на Закарпат. Україні, де станула дня 1/XI. і зголосилася в ґрупі підполк. фон Ґуклєра.

На двірці в Бичкові ждали на сотню австрійські підстаршини, від „ясного“ фрейтра почавши, на хорунжім скінчивши. Вони думали, що це привели їм новобранців, тож зараз накинулися згори на стрільців, які збули їх дотепами і кпинами.

Це дуже озлобило „світлу саржу“, але зі стрільцями нічого не вдієш. Тож стали вони відгрожуватись стрільцям, що на вправах „дадуть їм доброї школи“ і т. п. Стрільці лише кепкували собі з них.

Переночувавши ж на другий день „саржі“ стали свистати на збірку. Це ще більше додало стрільцям гумору і сміху було повні кватири. Ніхто з нас гадки не мав уставати. Адже ми мали своїх старшин, які ще не зреклися команди, тож що тут і говорити про послух чужим. Не помогли ні залякування полевими судами, ні „анбіндами“ ні т. п. Чим більше Австріяки казилися, тим веселішими ставали стрільці.

Дня 2/XI. 1916 р. прийшла урядова вістка, що сотню мають перебрати Австрійці, встановити навіть німецьку команду, а стрілецьких старшин і підстаршин мають відіслати до Коша У. С. С. Вже й прийшли лейтнант Ehrle, лейтнант фон Прібер і ще якийсь „Fähnrich“.

На все те стрільці тільки підсміхались та казали: „Ну, ну! побачимо“...

Ще того самого дня наразі винесено постанову: Підстаршин своїх не пустимо (четар Никорак мусів іти в Кіш, з огляду на слабе здоровля), ані по німецьки немемо вправляти!

На 3/XI. знову на свисти Австрійців до збірки, стрільці тільки протягались вдоволено на соломі по стоянках, співали, жартували, тощо.

Колиж наша підстаршина свиснула на збірку, вмить ціла сотня стояла впорядкована якслід. Це троха збентежило „саржу“.

Опісля вирішили ми піти на площу і показати, як „новобранці“ вміють вправляти. На це „саржа“ тільки роти пороззявляла. Бо треба знати, що стрільці все відчували, де і коли треба комусь заімпонувати. І тоді хочби мали вискочити зі шкіри, то кожний робив так, щоб сорому не принести стрілецтву.

Колиж „саржа“ стала командувати: „Kompani! links um! чи — dopelreien“ — то вийшла одна саламаха: одні в ліво звертаються, інші йдуть, треті роблять „спочинь“, четверті заскакують „чвірками“ — словом горох з капустою... Сміх тай годі.

Годі приступив до нас будучий сотник лейтнант Ehrle і сказав по німецьки:

„Українські Стрільці! Я з вами лише другий день, та вже пізнав вас доволі Пізнав я вашу амбіцію, пізнав і те, що ви не новобранці, як ми сподівалися, а знамениті стрільці-боєвики. Пізнав я ще, що ви, хоч як баламутилиб на вправах, то ви їх знаменито знаєте. Лиш бачу, що вам не хочеться їх виконувати.

Тому я, старшина, — чи чуєте Українські Стрільці! я австрійський старшина п р о ш у в а с про одно: згодіться виконувати вправи під німецьку команду, бо

---

*) Підчас тих боїв нераз находили ми в полонених московських старшин відбитку дивізійного приказу, щоб за всяку ціну У. С. С-ів розбити, зглядно полонити.

Пробоевий відділ Гуцульської Сотні У. С. С. на Кирлибабі

всеж це вам лекше прийдеться, чим мені зачинати вчитися ще української команди в слові й практиці. Заки я її навчуся, для вас скінчиться речинець побуту в цій Деташмі і мені не доведеться побути спільно з вами, славними Українськими Стрільцями! Я вас цілим серцем полюбив, хоч недовго з вами пробуваю. Але вашу вартість я пізнав у мить. Я пізнав і те, що з вами силою нічого ніхто не вдіє, навіть я, котрий перевів уже 14 вишколів.

Тому прошу вас дуже і цього зовсім не соромлюсь, що вас, стрільців, я, старшина, прошу. Я прошу вас: Зробіть для мене це згодіться вправляти під німецьку команду, а я постараюся вам віддячитись. Ваша гордість, ваше українство на цьому нічого на стратить. Ви не є тупоумні новобранці (рекрути) і зрозумієте мене, відчуєте мою щирість до вас! Ваші підстаршини теж останугь при вас.

Порадьтеся. Я жду на вашу згоду і вірю, що вона буде. Інакше мусівби я відійти від вас прикро розчарований!"

Ми не довго радилися, бо вже підчас цеї промови відчули так по змісті як і виголосі, що маємо до діла з характерною, свідомою людиною. Небаром ми дали свою згоду.

На це четар Ерле відповів коротко:

„Я ні трохи не сумнівався у вашу згоду, інакше мусівби я признатися, що не знаюся на людях".

Слова були короткі. Але сіяюче лице говорило богато більше, як ці слова. Радість його дійшла до вершка, коли побачив, як ті, недавні „оферми", вправляють. Що не приказав, було виконане вмить, взірцево. Два однакі характери пізналися, оцінили один другого і не хотіли розчарувати один другого. А що вже решта „саржі" були здивовані, то варта було бачити.

Вправляли ми не більше як пів години. Відтак яку годину-дві співали, опісля був обід, а до вечера вільне.

Від цеї події стрільці стали чимось надзвичайним в очах „саржі". Вона сама дивувалась своїй зміні. У відношенню до стрільців були чемні, говорили якнайкраще, благонько, словом поводились, як з якими дорогоцінностями. А були між ними: Чехи, Румуни, Мазури, Мадяр і Німець. Нераз нам доводилось „злапати" їх на довірочній бесіді між собою, як вони з найбільшим признанням а рівночасно і здивованням говорили про нас.

Старшини: Ерле, Прібер і ще два (хорунжий і булавний) старалися теж якнайкраще, з пошаною відноситися до стрільців. Вправами не мучили. Вправляли ми яку годину, а решту часу тільки співали, жартували.

По тижні 7/XI. перейшла сотня до Кичунова (здається Малий Бичків). Наш теперішний сотник Ерле добув звідкись полкову орхестру (з 91 чи 95 п. п), казав грати до „маршу" самі українські пісні: Ми гайдамаки, Не пора, Не миритись і др., а капельник добув звідкись ще й жовто-синю ленту для себе. На закінчення відіграли ще й „Ще не вмерла Україна", чим до решти вхопили нас за серце. Тут, так сказатиб на чужині, далеко від решти стрілецької братії, між змадяризованим населенням (Бичків не був тоді тою національною перлою на Закарпаттю, що тепер), нараз находимо рідних братів, находимо щирих приятелів між чужинцями-Німцями. Від тепер творили ми з Німцями одно: Начеб вони не німецькі, а правдиві стрілецькі старшини.

II.

В тім часі нас приділено до Деташми Русса. Сам Русс був якимось мадярським ґрафом чи бароном. На українській, зокрема гуцульській боєздатности пізнався ще в 1914 р., коли то в своїй ґрупі мав буковинських стрільців-добровольців. Тепер його ґрупа складалася: з двох сотень мадярських гонведів, одної скорострільної сотні, батерії гірських гармат, чети гузарів і нашої Гуцульської Сотні У.С.С. Ця ґрупа підлягала прямо Команді 7 австр. Армії, ґенер. Кевеша. Мала вона оперувати в околицях: Кирлибаби, Якобен і Дорна Ватри.

На партизантку пішлаб перед евентуальною офензивою Сам Русс (у ранзі майора) за підчинених собі стрільців добре дбав. Але й вимагав карности та праці.

У цьому Кичунові чи пак М. Бичкові сотню приміщено на стоянках, по жидівських домах, яких тут було повнісько. Щодня ходила сотня на вправи. За

I. чета Гуцульської Сотні УСС. Березень 1917. Кирлибаба

цілий час переведено три боєві вправи. Раз за задачу мала сотня боронити відступу, а два рази сталих позицій. Наступала все ціла ґрупа, то є: дві сотні піхоти, сотня скорострілів, гармати, ще й гузари. Цим наступам все приглядався самий штаб, булава. Не зважаючи на чисельну перевагу, всі три рази відносила сотня блискучі побіди. За другим і третим разом (останній раз боронила відступу „армії“) ще й силу полонених забрала і скоростріл.

Оці побіди стрільців, дарма що не на дійсному фронті, ще більше піднесли авторітет стрілецтва, а тим самим і прославили українське імя. Сотник Ерле нераз хвалився своїми листами, які він писав до своїх рідних і знакомих, вихвалюючи з захопленням стрілецтво. А решта „саржі“, мимо сліпої австр. дисципліни узнавала стрільців за рівних собі. Вправами мучитися не приходилось, бо все йшло справно. Тож по кількох зворотах, рухах, вправах, починалися співи, опісля спочинок по стоянках. А інші частини Деташми „товкли“ і „товкли“ ті вправи; аж нам було якось ніяково...

Так воно тяглося з місяць. Подрібно описувати життя сотні не буду, а вибрав я лише кілька замітних моментів. Мабуть і вони доволі зілюструють наше життя.

Дня 25/XI. 1916 р. прийшов приказ: відходити в поле. Зараз відбувся перегляд, а вже 26/XI. сотня вирушила зі стоянок, як перша. Прочі частини ще трохи остались. До Борші їхали ми залізничкою, а відтак пішком, осінними болотами на Кирлибабу.

В той саме час Москалі почали офензиву і заняли Кирлибабу, через що опанували весь фронт аж через Якобени до Дорної Ватри. Це перед виповідженням Румунією війни підчас тзв. офензиви Брусілова.

Рівночасно вдарили Москалі величезними силами на пруський т. зв. Карпатський Корпус і стали помалу занимати верхи Прислопа, чим — якщо занялиб увесь Присліп — булиб зліквідували весь буковинський фронт і цим влекшилиб Румунам — ну і собі — загальне положення. Не диво, що австро-німецькі команди докладали всіх зусиль, щоб ці дві точки: Присліп і Кирлибабу вдержати за всяку ціну.

При помочі 24. п. п. Кирлибабу відбито 28/11. по завзятих цілоденних боях, а в московських руках залишився тільки верх „Дидуль,“ який передтим був у руках 31. п. стр.

Досвітком 29/11. нашу сотню затрівожено і завернено на Присліп, бо тут Москалі, розбивши Прусаків, стали сильно наступати, щоб захопити цю найважнішу точку. Справа була така важна, що нам не було часу навіть набір брати зі собою, а пішли ми лише з крісами і набоями. Набір везли на возах.

На дворі сніг із дощем, зимно проймаюче, під ногами болото. Доки ще ми йшли якоюсь доріжкою, ще сяк так. Але як пішли вже навпростець, яругами, хащами, потоками, то мука була неабияка. Але тут стрілецька амбіція не позволяла довго над цим розводитись, бо ми були тепер у великій мірці. Стрільці йшли ратувати від загибелі німецьку непобідиму армію, та ще й ґренадирів. Від нашої сотні залежала дальша судьба цього фронту.

(Далі буде).

ВІЙСЬКОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНЬОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ТАБОРІ ЛАНЦУТ-СТРІЛКОВО

(Продовження)

3. П. Шалєй у своїй праці: „Британська Індія“ відмічає, що Анґлійці завжди займаються характером. Що це? Це є моральна цінність чоловіка: холодна кров, коли йде розмова про рішення, хуткість, коли річ йде про діяльність, сумління для того, щоб не схилятися перед життьовими іспитами, енерґія — перед загрозами. Це є почуття обовязку відносно вітчини і відносно себе!

4. „Всяке виховання, всяка освіта Американців“, каже Жакоміне, „основані на персональному зусиллю“. Система ця починається з початкової школи і розширюється зі зростом. Практичні вправи завжди в основі й ніякого обучення зі слів учителя. Примушується дітей поводитись так, як неначеб то вони були одні в світі, в повній свободі. За такою працею повинно йти порівнання одержаних наслідків, обміркування суперечностей і встановлення загальних висновків. Діло вчителя вести і направляти, пробуджувати інтерес і підсказувати нові завдання. Ніколи не треба обмежуватися викладом цілком готових результатів.

5. Нова метода найшла собі відгук у найзначнішій школі Франції, яка, як каже Г. Лебон, призначена для виховання майбутніх ґенералів. Вчені начальники, пише він, ґенерал Бональ вчора, полковник Де-Модюї сьогодня, прищеплюють там блискучому зібранню старшин засади, що викладені в творі „психольоґія університетського виховання“. Основна засада висловлюється слідуючим епіґрафом: „Виховання є мистецтво заставити, аби свідоме перейшло в підсвідоме“.

6. Майбутні господарі знання... будуть люде, що володіють ініціятивою, розумом здібним до спостереження, волею, судженням і самоволодінням.

Базуючися на вищенаведених засадах тільки й можна було практично перевести в життя ідею Військового Факультету в таких обставинах, в яких опинилися слухачі, що бажали йти вперед по шляху вивчення військових дисціплін.

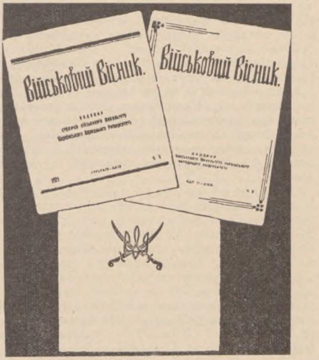
Праця на Військовому Факультеті роспочалась в таборі Ланцуті й продовжувалась далі після переїзду до табору Стрілково. Ще у Ланцуті до Військового Факультету записалися 62 слухачі (86% зі середньою військовою освітою). Після переїзду до табору Стрілково кількість слухачів збільшилася до 235: — 206 старшин (2 полковники, 4 підпол-

ковники, 37 сот., 68 поруч. і 96 хорунж.) та 29 козаків. В складі цих 235 слухачів Військового Факультету було 27 людей найбільш активних працьовників, котрі уявляли з себе основну ґрупу і являлися одночасно лекторами слухачами.

Військовий Факультет проіснував до 26 червня 1922 року і цей повний курс навчання був уложений в чотири семестри.

Перший семестр закінчено 6/X 1921 р. За цей місячний термін прочитано лекції з ріжних галузей военної штуки, а саме: з военної історії, стратеґії, тактики, історії военного мистецтва, військової адміністрації (служба ґенштабу і тактика заосмотрення армії), военної авіяції та військової психольоґії. Переведено також 22 години ґрупових та поодиноких практичних навчань зі стратеґії і тактики під керуванням ґен.-пор. М. Слухачі Військового Факультету опрацювали й викладали за цей час самостійні праці-реферати з ріжних галузей військової науки, а саме: з історії военного мистецтва: а) „Наполеонівська стратеґія" (пор. Подільський б) „Макіявелі" (підп. Панченко); з военної історії: а) „Похід 1792 року" (підп. Хомяк), б) „Похід 1806 р." (хор. Ліневич); зі стратеґії: а) „Поняття й зміст стратеґії" (пор. Подільський), б) „Утримання війська та піддержання його боездатности на війні" (сот. Богун); з тактики: а) „Піхота, кіннота, артилерія" (сот. Горко), б) „Війна і значіння збройної сили в життю держави" (підп. Панченко), в) „Орґанізація самокатних частин в Армії У. Н. Р." (сот. Павловський); з тактики заосмотрення військ підчас війни: а) „Харчування модерних військ", б) „Піддержання боездатности" (орґанізація етапів), в) „Поповнення армії людьми, кіньми і т. д." (підп. Хомяк); з загального військового питання: „Старшина в чужоземних арміях" (сот. Гончаренко); з військової психольоґії: а) Індивідуальна психольоґія з характеристикою почувань поодинокого вояка в бою, б) Психольоґія маси й юрби у военному відношенню, в) Спеціяльно про психольоґію страху та про засоби його подавлення в бою (сот. Гончаренко); з військової авіяції: Поняття про апарати та їх системи, мотори, пільотаж, розвідку, дозорну службу та типи аеропляні (підполк. Козловський).

Другий семестр закінчено 20.I. 1922 р. У цьому семестрі також крім лекцій з ріжних галузей военного мистецтва та практичних вправ, студенти виготовили та виголосили слідуючі реферати: зі стратеґії а) „Відпорна сила держави та її основи" (підп. Хомяк), б) „Психольоґічні фактори военної та економічної боротьби нації" (пор. Подільський); з прикладної стратеґії: „Пляни війни, ціль війни" (пор. Подільський); з історії военного мистецтва: а) „Макіявелі" (продовження) (підп. Панченко), б) „Революція та інвазія" (підп. Хомяк), в) „Революційні війська в часи великої французької революції" (підп. Хомяк); з военної історії: а) „Похід 1793 року" (підп. Хомяк), б) „Похід 1796 року" (Журдан та Моро проти Ерцгерцоґа Карла) (сот. Олійник); з тактики: а) „Боротьба за зміцнені смуги" (сот. Павловський), б) „Загальні підстави будови зміцн. смуги" (сот. Павловський), в) „Загальні підстави будови довготревалих укріплень" (сот. Гаудрінґ); з військової адміністрації: а) „Харчування військ підчас війни" (підп. Хомяк), б) „Загальні риси діяльности Ґенерального Штабу" (пор. Подільський); з артилерії: „Матеріяльна частина та теорія кутоміра" (сот. Лукашевич); з авіяції: „Тактика авіяції" (підп.

Військовий Вісник. Видання слухачів Військового Факультету Українського Народнього Університету в Стрілкові та Каліші.

Козловський); з загально військового питання: „Орґанізація вільного козацтва за часів Центральної Ради" (сот. Корнієнко).

Третий семестр закінчено 6.IV. 1922 року. У цьому семестрі крім лекцій були виготовлені та виголошені слідуючі реферати: зі стратеґії: а) „Обороноспосібність населення", б) „Поповнення матеріялами та кіньми" (підп. Хомяк), в) „Стратеґічне значіння тилових сполучень" (сот. Богун), г) „Военний устрій держави та принціпи його" (підп. Хомяк), д) „Поняття та значіння природньої лінії відвороту" (сот. Богун), е) „Засоби для покриття военних витрат" (бюджет війни), ж) „Державна обороноспосібність в залежності від народньо-господарчих відносин", з) „Значіння державного проводу та державного управління", і) „Національний дух" (підп. Хомяк), к) „Про бойові сили та бойові засоби" (сот. Корнієнко), л) „Тактичні та адміністративні підвалини стратеґії" (сот. Дідченко), м) „Оцінка пляну війни і головних операцій походу Наполеона до Австрії в 1809 р., згідно з основними заложеннями теоретичної стратеґії" (пор. Подільський), н) „Боротьба за кріпости" (підп. Хомяк), о) „Военні походи" (сот. Дідченко), п) „Про військові одиниці та зеднання підчас війни" (сот. Корнієнко); з прикладної стратеґії: а) „Будова пляну війни", б) „Стратеґічне зосередження (концентрація сил в просторі)", в) „Ґрупування сил з початку війни" (Німеччина в 1870 р.) (пор. Подільський); з военної історії: а) „Франко-пруська війна" (операції: Верт і Шліхерн, Сен-Пріва-Ґравельот, Седанівська операція, початок боротьби з республиканською Францією та облога Парижа, перший наступ на Орлеан) (підп. Хомяк), б) „Похід Наполеона до Австрії в 1809 році" (пятидневна операція, битва під Реґенсбурґом, похід від Реґенсбурґа до Відня, битва під Асперном-похід в гор. Італії та внутр. Австрії, рух Мармона до Відня, Ваґрамська битва) — (хор. Губа), в) „Похід Карла XII на Україну в 1709 р." (Операції: Хід подій

під Полтавою, облога Полтави, перша фаза битви під Полтавою, друга фаза битви під Полтавою наслідки операцій) — (сот. Олійник); з тактики: а) „Організація самокатних частин“ — (сот. Павловський), б) „Атака зміцнених смуг“ — (сот. Карнійчук); з військової адміністрації: а) „Провідні думки при керуванні військами та видачі наказів“ — (підп. Хомяк), з артилерії: а) „Матеріяльна частина, теорія кутоміра, про артилерійську позицію, обовязки команданта батерії та його помішника, пристрілка, способи та види огню, еволюція артилерії“ — (сот. Лукашевич), б) „Використання артилерії“ — (сот. Корнієнко).

Четвертий семестр закінчено 26.VI. 1922 р. У цьому семестрі, як і у попередніх, крім викладів були виголошені реферати: зі стратеґії: а) „Геометрична стратеґія“, б) „Забезпечення відпочиваючих та маршуючих військ, перевізка військ по залізниці та на кораблях“ (сот. Дідченко); з прикладної стратеґії: „Забезпечення стратеґічного зосередження в часі“ (пор. Подільський); з воєнної історії: а) „Політично-релігійно-соціяльні відношення при кінці XVIII століття і в початку Великої Французької Революції“ (підп. Хомяк), б) „Війна 1799 р.“ (Суворов в Італії) (хор. Писаренко), в) „Похід Наполеона до Росії в 1812 році“ (сот. Корнієнко), г) „Похід Бонапарта в 1800 р. до Італії“ (пор. Ноздрачів), д) „Похід Наполеона до Австрії в 1805 р.“ (сот. Дідченко), е) „Походи 1794-1795 р.“ (підп. Хомяк), ж) Похід Наполеона до Австрії в 1809 р.“ (I повстання в Тиролю, II похід Ерцг. Фердинанда в Герцоґство Варшавське та Галичину) (хор. Гуда), з) „Франко-пруська війна 1870-1871 р.“ (підп. Хомяк), і) „Похід Бонапарта до Італії 1796 р.“ (пор. Шкорт); з історії воєнного мистецтва: а) „Революція та інвазія“, б) „Революційні війська“ (підп. Хомяк); з тактики: „Служба звязку“ (сот. Дідченко); з військової адміністрації: „Поділ обовязку військової служби“ (орґанізація армії, поняття про кляси збройної сили) (підп. Хомяк).

Всі ці реферати були написані на підставі джерел з чужоземних мов: німецької, французької, російської, польської і т. д., а підчас відчитання їх прелеґенти рівнож демонстрували мапи, картоґрами, схеми.

Як історичний документ Військового Факультету варто подати тут відповідь ґен.-пор. М. на запитання Українського Генерального Штабу про хід праці на Військовому Факультеті, відносно персонального складу його слухачів та програми окремих предметів. Декан Військ. Факульт. 2 .I. 1922 р. доносить Генштабові слідуюче: „Лекції - реферати, опрацьовані слухачами по джерелах і вказівках, що давав декан, відбуваються в авдиторії, в присутности декана, активних слухачів, а також сторонніх і закінчуються звичайно дискусією. Що тижня призначується 6 і більше годин на виклад лекцій-рефератів, та щоденно по 3 години призначується для праці в семінарі, знов же під керовництвом декана, а саме для вправ зі стратеґії, тактики, служби Генштабу, артилерії, фортифікації, воєнної ґеоґрафії зі статистикою, та для остаточного оброблення лекцій - рефератів перед їх викладом і т. д. Крім того слухачі студіюють чужоземні мови (французьку, німецьку, анґлійську) на курсах, утворених місцевою У. М. С. А.

Вільний час, поза офіційно призначеними годинами, слухачі використовують для накреслення мап, схем та додатків до своїх рефератів, а також підготовки предметів до здачі іспитів. (Докінчення буде).

РЕЦЕНЗІЇ І ЗАМІТКИ

Євген Чикаленко. Щоденник (1907-1917). Львів 1931. Видавнича Кооператива „Червона Калина“. 8°, ст. 496.

Давно вже ми не мали книжки, яка малаби для нас таке велике значіння і разом з тим була такою цікавою для як найширших кол читачів. Кажу про знаменитий „Щоденник“ Чикаленка, недавно виданий Видавництвом “Червона Калина“.

Є це записник, ведений славним небіжчиком від 1907 по 1917 рік, в якім він нотував з деякими перервами часу події з власного і громадського життя на Великій Україні, оцінював їх з власного погляду, мудро і дотепно, приводив оцінки і погляди свого найближчого і однодумного оточення, як і визначних діячів поза ним.

Богатий матеріял, поданий в „Щоденнику“, безмірно цікавий для кожного, а читається з приємністю і захопленням, як найцікавіше написаний роман.

Є тут справа видання першої щоденної ґазети “Рада“, характеристики її перших редакторів і співробітників - цих піонірів літературно-ґазетної справи на В. Україні, конфлікти в редакційнім осередку, напади ріжних фахових і нефахових критиків, клопоти матеріяльного й нематеріяльного характеру в звязку з виданням, безгрошівям, нагінкою адміністрації, аґітацією чорної сотні (моск. націоналістів) і навіть погром редакційного помешкання. Розкриваються дуже цікаві ситуації і характерні моменти, взятиб творення контакту з читаючою публикою, заклики до неї і її реаґування на це, пороблені спостереження. Який богатий матеріял для наших видавців і редакторів і скільки прикладів гідних наслідування (хочби й особа самого автора) та вказівок вони там найдуть, скільки консеквенцій витягнуть. Який взагалі вирисовується образ нашого многостраждального видавця, скільки науки в тім, коли навіть взяти на увагу, що живемо в іншім світогляді, в іншім часі, в іншій ситуації та не в інших обставинах матеріяльних і політичних.

Є тут і справа нелеґальної орґанізації, дуже поміркованої і лагідної, яку одначе та її поміркованість і льояльність нітскільки не рятувала, не підсилювала, не розкривала ширших можливостей, а пізніше в часі блиснувшої волі не вивела на шлях державного будівництва, простий і широкий.

Цікаве все це і для історика громадських рухів і для кожного, хто не лишається байдужим до долі своєї нації.

Як на кіновім екрані перебігають перед нашими очима Укр. Наукове Товариство, театер, Шевченківські дні, полтавські урочистости, товчення води в ступі з памятником Шевченкові, арешти і ревізії, українські погроми в Київі, смерть Лисенка, Грінченка, Доманицького, Коцюбинського, убийство Столипіна, вибори до Думи, кадети, трудовики, сіоністи, чорна сотня, поїздки до Петербургу, Галичини, на Кавказ, війна, кількалітне нелеґальне життя автора.

Є тут справа ширшого національного розміру, як пр. боротьба за українську школу, пресу, книгу, суд, нарешті автономію, ведені укр. громадянством і співчуваючими, коли їм на тім залежало, чужими елементами з немалим напруженням сил і з найменшим успіхом та найбільшою небезпекою.

Є тут прецікаві, просто блискучі як брилянт дані для характеристики цілого ряду наших визначних людей; меценатів як Семиренко, Леонтович, Пелехин, Жебуньов, Бородай, сам Чикаленко; письменників — Винниченко, Грінченко, Франко, Коцюбинський, Пчілка і чимало інших молодших; учених — М. Грушевський, Багалій, Л. Смоленський, М. Ковалевський, Яворницький, Єфремов, І. Бондаренко і б. ін.; артистів Садовський, Саксаганський, Карпенко, Заньковецька; музиків Лисенко, Стеценко і ін. Це лише здебільша. Годі перечислити: „імя їм леґіон!" І взагалі, чого тільки не виплива́є на світ Божий з тих 500 сторін „Щоденника". Ціла многогранність десятьлітного інтенсивно прожитого українського життя.

Все це майстерно написано, образно, дотепно, переплітано часом такими колізіями, що місцями не можна утриматися від сміху (крізь сльози!). А нашій молоді, молодим письменникам і редакторам, всім, хто має до діла з живим укр. словом, треба учитися пречудової мови Чикаленка

Нема навіть потреби радити читачам придбати собі „Щоденник", як то звичайно закінчують рецензію, бо він уже розкуповується нарозхват, можна лише висловити побажання, щоб цей успіх не звів видавництво з правильно вибраного шляху, і щоби друге видання „Щоденника" так само було гоже видане, як і перше. *А. Н.*

Степан Охримович

† 10. IV. 1931 р.

Степан Охримович, студент фільософії і визначний провідник української студентської молоді, помер ненадійно по важкій недузі в дні 10/IV. 1931 р. в домі Своїх Батьків в Завадові біля Стрия. Покійний визначався хрустальним характером, постійними переконаннями, широкою ініціятивою, рідкою скромністю і невтомною працьовитістю. Мабуть саме ця працьовитість і клопотання загальними справами казали Покійному нераз жертвувати Своїм, довгомісячною тюрмою надірваним здоровлям та прискорили Його смерть. В останніх часах працював Покійний в студентськім життю як голова Філії Т-ва Наукових Викладів ім. П. Могили. Його заслугою є зорґанізовання й переведення І. студ. краєвої конференції в грудні 1929 р., але Його заслуг мимо молодого віку перечислити годі. Окрема сторінка Його праць це праця в селах Стрийщини. Кілька тисяч селян і місцевої інтеліґенції віддали Покійному останню прислугу, але болючу Його втрату відчувається з кожним днем болючіше.

Покійний був горячим прихильником „Червоної Калини" та сталим передплатником усіх її видань зі своїх скупих студентських фондів. В. Й. П.

Бібліографія

СПИСОК ЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1914-1921 РР.

(Продовження)

Б-б. (Іван Боберський). За Буковину. „Діло". Львів. 1916, чч. 267-276.

Б. Г. Наша армія. „Відродження". Київ. 1918, ч. 147. Орґанізація.

Бездольний. Серед комуністів. „Спогади" — збірка. Ч. II Каліш. 8°, 1922, ст. 23-27.

X. 1920. Київщина, У. Наддніпр. А.

Бездольний. Спогад. „Залізний Стрілець". Каліш. 1921, ч. 24 (35). 1920. Поділля. 422 бол. п.

Безкровний, К. Кубань в революції. „Нова Україна". Прага. 1925, в 8°, ст. 80-88.

Замісць рецензії на: П. Сулятицький. Нариси з історії революції на Кубані, т. І.

Бекаленко. З днів УГА. Картки з денника. „Літопис Ч. К." Львів. 4°, 1929 ч. 3, ст. 9-10.

1920. До Бірзули. III. бриґ. з большевиками.

Белей Августин, др. Ukrainische Schützen — Українські Січові Стрільці. „Червона Калина" — збірник. Львів, 1918. 8°, ст. 12-18.

В укр. і нім. мові.

Бень В., пполк. А. УНР. Сікачам. „Літопис Ч. К." Львів. 4°, 1929, ч. І, ст. 6.

Під Київом в часі повстання проти гетьмана, ставлення населення до СС.

Бень Василь. Чия вина? Уривок із споминів. „Літопис Ч. К." Львів 1929, ч. 2, 19.

Інтервенції С. Петлюри у гетьмана в справі діяльности карн. відд.

Бізанц, полк. Ягольниця. Кал. „Черв. Кал." на 1923 р. Львів, в. 8° ст. 62-59.

УГА в протинаступі VII-IX. 1919.

Бій під Хировом 4 лютого 1919 р. За от. Ш-ром. „Праця". Прудентополіс (Бразилія). 1921, ч. 18, 19.

III. ґрупа, с. Городовичі. 6. коломийськ. курінь, с. Чишки.

Білозерський О. Два кладовища. „Син України". Варшава. 1920, ч. І, ст. 8.

29. VI. 1920 Ланцут.

Білозерський О. Відворот. „Слава не поляже" — збірка. Львів. 8°, ст. 7-8.

Львів. Настроєве.

Біл-ський А. Діяльність д-ра В. Я. Совачова на Буковині. „Діло" 1924, ч. 107.

Бірчак Вол., др Козаки в Дрогобичі. „Шляхи". Львів 1917, ч. 27-35. 1914.

Бірчак Володимир, др. „Маса" (утечі і грабіжі). „Шляхи". Львів. 1916. ст. 330-335.

Воєнна психольоґія. (Продовження буде).

НОВІ КНИЖКИ І ЖУРНАЛИ

Самостійна думка, журнал літератури, науки та громацького життя. Ч. 4. Рік І. Чернівці, квітень 1931.

Олександер Шульгин: Державність чи гайдамаччина? Збірник статей та документів. В-во „Меч". Париж, 1931 р. Зміст: Захід чи схід? Державність чи гайдамаччина (наші чергові завдання). Прокляті питання. Передзвони. Додатки: 1) З діяльности уряду У. Н. Р. 2) Справи Східньої Галичини на засіданнях комісії меншостей Унії Товариств для Ліґи Націй. 3) Відгомін дебатів в Брюселі.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ

З числом 4. за квітень вислали ми всім передплатникам почтові складанки та просили вирівнати залеглу і біжучу передплату. На жаль не всі передплатники це виконали і ми були примушені вислати до них окремі письма в тій справі. Цею дорогою просимо ще раз вирівнати всі залеглости та біжучу передплату.

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД „ЛІТОПИСУ ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ" ЗЛОЖИЛИ:

А Крезуб в Кеніґсберґу 3. нім. марки і кличе Вп. Радника Ромуальда Думіна, в Коломиї, Стефана Григорціва, інж. в Косові і Евгена Зибликевича, редактора в Перемишли, на довільні квоти.

2. Осип Марків, Станиславів, зол. 5.

ЗАКЛИК
ДО ЕМІҐРАНТІВ ЛЕТИЧІВСЬКОГО ПОВІТУ І ОКОЛИЦЬ

Гурток еміґрантів з Летичева на Поділлю, має намір в найближчій будучности видати друком історично-інформаційний Альманах про національно-політичне, культурно-економічне і просвітне життя на Летичівщині, почавши від 1917 року.

Причиною, що безпосередно спонукала нас до започаткування цеї акції є в головній мірі те, що м. Летичів і його околиці, як Межибіж, Деражня, Зіньків, Вовковинці та інші, не зважаючи на те, що були впродовж цілого бурхливого часу Української Революції тереном ріжних історичних моментів Визвольної Боротьби, що принесли стільки жертв за українську справу, — не мають дотепер хоч маленької сторінки в українській мемуаристиці.

Такий альманах бувби відблиском подій, що мали місце не лиш на Летичівщині, але на цілій Україні, бувби виявом переживань і праці неодного учасника тих великих історичних моментів, і заохотивби інших до написання подібних споминів. А все те зібране разом дасть цінний матеріял до правдивого висвітлення причин, хоч хвилевої, але так болючої утрати нашої самостійности.

Підписаний нижче ініціятивний гурток еміґрантів закликає цим всіх Шановних Громадян Летичівщини як і тих, що мали змогу бути свідками подій і життя на Летичівщині в ті часи, ласкаво подати свої адреси (або матеріяли) підписаному гуртқові, в ціли ближчого порозуміння і обговорення справи.

Зголошення і матеріяли просимо слати на руки Інж. Романа Паламарчука зам. в Городку Ягайлонськім, Галичина (Польща).

ЗА ІНІЦІЯТИВНИЙ ГУРТОК ЕМІҐРАНТІВ ЛЕТИЧІВЩИНИ:

Проф. Михайло Іваненко *Михайло Гікавий*
Інж. Роман Паламарчук *Інж. Степан Шарґун*
Евген Круківський

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ
ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ
III. річник / Число 5. / Травень 1931.

*

ЗМІСТ

Редаґують: *Лев Лепкий* і *В. Софронів-Левицький* Відповідальний редактор: *Петро Пасіка*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві

ДО ЦЕЇ ПОРИ НАДІСЛАЛИ КУПОНИ ІЗ ЗАКУПЛЕНОЇ КНИЖКИ Є. ЧИКАЛЕНКА ЩОДЕННИК

(Продовження)

204. Др. Лунів Андрій, Борщів 1590; 205. Любинець Володимир, Утіховичі 1581; 206. Др. Матіяшек Іван, Мельниця 1806; 207. Мартинець Теодор, Станиславів 1785; 208. Мурин Евстахій, Львів 2806; 209. Момотюк Іван, 1992; 210 о. Мурович Ярослав, Озірна 2146; 211. о. Маркевич Зеновій, Новосілка 2126; 212. о. Мартинюк Ярослав, Салаші 2622; 213. Др. Максимчук Іван, Ст. Самбір 1717; 214. Мочульський Михайло, Грималів 2051; 215. о. Мохнацький Степан, Теребовля 1799; 216. інж. Мельник Андрій, Львів 1734; 217. Малюк Михайло, Гвоздець 1508; 218. Мелимука Юрій, Чернелиця 1709; 219. Др Никифорак, Станиславів 1919; 220. Наконечна Катерина, Львів 1801; 221. інж. Охрим Олександер, Львів 3606: 222. Онуфрик Іван, Краковець 1974; 223. Олексин Жигмонт, Девятир 2040; 224. Процик Ксавер, Рава Руська 1663; 225. Притика Олександер, Кожушків 1728; 226. Підгайна Стефанія, Нивиці 2041і 227. Панейко Александер, Львів 2099; 228. Панас Гнат, Броди 2276; 229. о. Пришляк Василь, Підгірці 1621; 230. Приймак Михайло, Злоцьке 2241; 231. Др. Пушкар Микола, Ланьцут 2983; 232, Рачок Іван, Глухів 2254; 233. Стефаник Кирило, Снятин 2183; 234. Т-во Селянська Спілка, Сокаль 2268; 235. Сабадаш Франц, Печеніжин 1851; 236. Повітовий Базар, Теребовля 1781; 237. Стельмахів Роман, Бережниця 1781; 238. Стахова Францішка, Львів 1792; 239. Саевич Омелян, Львів 2014; 240. Др. Салагуб Ілля, Белз 1700; 241. Смикалюк Гриць, Володимир Вол. 1742; 242; о. Склепкович Василь, Жовтанці 1694; 243. Скоропада Іван, Перемишль 1771; 244. Сабаль Іван, Улазів 1743; 245 Тимяків Марія, Бабин 2749; 246. Тумир Д., Београд 2977; 247 Туркевич Еміліян, Ліски 1809; 248. Третяк Михайло, Теребовля 1698; 249. Цюцюрова Стефанія, Кобаки 2627. 250. Шепарович Лев, Львів 2209; 251. Шандрук Павло, Варшава 2225; 252. Шматера Юрій, Перемишль 2083; 253 Шумський Петро, Самбір 2287; 254. Др. Щуровський Володимир, Львів 2623; 255. Чит. „Просвіти", Комарно 1526; 256. Чит. „Просвіти", Яворів 1566; 257. Чолій Матвій, Каліш 2164; 258. Чучкевич Климентина, Устрики 1884; 259. Філія Т-ва Наук. Викл. П. Могили, Львів 3709; 260. Др. Фуртак Микола, Микулинці 2235; 261. Фіголь Атаназій, Львів 2985; 262. Др. Федун Семен, Бірча 2630; Др. 263. Федів Ігор, Львів 2975; 264. Український Семен, Львів 2138; 265. Дух. Сем., Перемишль 2124; 266. Яремкевич Ольга, Турка 2255; 267. Інж. Яремович Микола, Тернопіль 2229; 268. Яремич Іван, Битьків 2239; 269. Крім того прислано купони без подання адреси: 2010, 1960, 2123, 2748, 2191; 275. Бібліотека ім. Б. Грінченка, Львів 3582; 276. Білик Нестор, Прага 2802; 277. Бакалець Іван, Підгайці 2289; 278. Бакович Петро, Львів 3457; 279. Бібліотека ім. Кульчицьких, Самбір 2521; 280. Бухович, Березно 2088; 281. Букатович Василь, Балинці 2518; 282. Бурачинська Ліда, Львів 2940; 283. Бібліотека У. П. Т., Яворів 2291; 294. Бобро Петро, Франція 2799; 285. Васильків Василь, Львів 2912; 296. Водяний Тома, Тернопіль 2162; 287. Великанович Дмитро, Львів 2601; 288. Васильківський Іван, Ковель 2165; 289. Волосянський Арсен, Потік зол. 2514; 290. Др. Гамаль Володимир, Збараж 1720; 291. Ґубіцький, Венґрув 3602; 292. Гнойовий Іван, Берестя н/Б. 2133. 293. Дуфанець Андрій, Львів 3703; 294. о. Дзерович Юліян, Львів 2612; 295. Др. Дашкевич Олена, Львів 1612; 296. Даньчик Йосиф, Тячово Ч.С.Р. 2391; 297. Дубицька Маруся, Стрий 1574; 298. Дидик Евген, Львів 2232; 299. Дорожинський Михайло, Нижбірок н. 2074; 300. Драґан Іван, Балинці 2223; 301. Зайшла Левка, Пістинь 1570; 302. Зельський Іван, Варшава 1588; 303. Зварун Іван, Збараж 1538; 304. Зубаль Олександер Николай, Мишковичі 1546; 305. о. Козуб Іван, Бариш 1978; 306. Інж. Кордуба Володимир, Стрижів 2772; 307. Крижанівський Іван, Бучач 2643; 308. Кокольська Надя, Стрий 1571; 309. о. Кравчук Михайло, Негівці 1872; 310. Др. Козакевич Олександер, Коломия 1573; 311. Курилко Осип, Львів 1977; 312. Др. Кульчицький Іван, Збараж 2046; 313. о. Книш Степан, Станиславчик 1594; 314. Кміцикевич Роман, Львів 2005. 315. Інж. Кузьма Гриць, Підгайці 2042; 316. Кулинич Роман, Бібрка 1877; 317. Калюжний Богдан, Ковель 2909; 318. Кульчицький Гут Роман, Самбір 3630; 319. Лада Денис, Олів 2616; 320. Левицький Степан, Ворохта 2269; 321. о. Литвинюк Андрій, Оришківці 2008; 322. Др. Лаврівський Олександер, Львів 1735; 323. о Ліщинський Микола, Стрий 1948; 324. Др. Лепкалюк Михайло, Галич 3704; 325. Лістовничий Петро, Кротошин 2800; 326. Лотоцький Адам, Львів 2877; 327. Марків Іван, Підбуж 2794; 328. Мисак Теодор, Львів 3605; 329. Маргинюк, Дермань 1506; 330. о. Малицький Олександер, Шляхтинці 2855; 331. Муринівна Зеновія, Букавина 1961; 332. Міллер Йосиф, Познань 2805; 333. Максимець Роман, Станиславів 1710; 334. Навроцька Дарія, Львів 2574; 335. Николишин Д., Коломия 1935; 336. Олійник Ольга, Львів 1684; 337. Охримович Іван, Львів 362 ; 338. Др. Палидвір Василь, Рожнітів 1869; 339. Полутранка Володимир, Берестечко 1646; 340. о. Пилипець Володимир, Трійця 2271; 341. Павлюк Гриць, Броди 2946; 342. Пахолків Іван, Станиславів 1949; 343. Інж. Радловський Володимир, Теребовля 1766; 334. Рудницький Марко, Львів 2004; 345. Др. Рижій Іван, Бібрка 2751; 346. Сушко Роман, Львів 2819; 347. Семянів Іван, Львів 3604; 348 Др. Сеник Данило, Нове село 1790; 349. Садовський Осип, Стрий 1842; 350. Сирота Михайло, Опарівка 1665; 351. Скопляк Ярослав, Львів 3700; 352. Др. Скорик Михайло, Самбір 2762; 353. Др. Сірко Михайло, Броди 1778; 354. Стефанишин Володимир, Сокаль 1766; 355. Свистун Іван, Перемишляни 1713; 356. о. Терешкун Іван, Бучач 1763; 357. Ткачук Федір, Львів 2504; 358. Трускавецький Петро, Блоґе жонд. 1764; 359. Терлецька Марійка, Львів 2641; 360. Інж. Творидло М., Львів 3628; 361. Татчин Дмитро, Іванківці 1819; 362. Трухан Григорій, Лукове, 1776; 363. Терлецький Гриць, Милятичі 2284; 364. Філяс Петро, Коломия 2611; 365. Інж. Фильонович, Ч. С. Р. 2969; 366. Феношин Ілля, Станиславів 1834; 367. о. Хархаліс Олексій, Опарівка 1795; 368. Інж. Храпливий, Львів 3624; 369. Цегельський Роман, Тернопіль 1892; 370. о. Чайковський Осип, Суховоля 1883; 371. Чайка Анна, Львів 2520; 372. о. Чумало Василь, Підгородці 1835; 373. Читальня „Просвіти", Болехів 1939; 374. Читальня „Просвіти", Орелець 2811; 375. Читальня „Просвіти", Мостиська 2055; 376. Шавяк Ярослав, Львів 2781; 377. Шпундер Ярослав, Підгайці 1722; 378. Шаповал Ілько, Франція 2820; 379. Шаповал Ілько, Франція 1832; 380. Шерстило Іван, Сулимів 2244; 381. Др. Шустикевич Андрій, Ч. С. Р. 2075; 382. Вальчик Парасева, Ляшки яворівські 1669; 383. Др. Боцюрків, Бучач 2166; 384. Борсук Василь, Сойкова 1746; 385. Будзиновський Теодозій, Добромиль 2233; 386. Вец Василь, Угринів 2957; 387. Др. Войтович Михайло, Львів 2128; 388. Грицай Теодор, Стрілиська старі 2768; 389. Інж. Гладій Атанас, Братислава 2056; 390. о. Ганкевич Михайло, Звиняч 1645; 391. Др. Горбовий Володимир, Долина 3626; 392. Ґудз Василь, Перемишль 2222; 393. Ґоґодз Теодозій, Борислав 2184; 394. Зарицький Іван, Дрогобич 1511; 395. Кучерявенко Наталка, Прага 1841; 396. Крилошинський Михайло, Львів 1818; 397. Коровицький Володомир, Ковель 1521; 398. Ласовський Созонт, фільварки 1998; 399. Меркун Павло, Головно 1885; 400. Др. Николайчук Микола, Надвірна 1637; 401. Пачовський Микола, Чортків 1822; 402 Союз Українок, Володимир Вол. 2869; 403. Др. Савчак Юлій, Львів 2026; 404. Стецьків Микола, Угнів 3692; 405. Сайкевич Петро, Львів 2942; 406. Терлецька Маріа, Станиславів 2809; 407. Др. Фільц Михайло, Яворів 1830; 408. Читальня „Просвіти", Надвірна 2089; 409. Чаповський Іван, Дрогобич 1899; 410. Читальня „Просвіти", Копич. Бавор. 2834; 411. Читальня „Просвіти". Копичинці-Баворів. 2835; 412. Мазяк Юліян, Куровичі 2880; 413. Янович Осип, Борщів 1731; 414. Яскуляківна Ярослава, Чортків 2238; 415. Глинський Теодозій, Вама-Буковина 2952; 416. Таповал Ілько, Франція 1832; 417. Бордун Олекса, Снятин 2073; 418. Никола Божагора. Біла 2257; 419. Тома Віра, Тартаків 2945; 420. Василь Воробець, Рогатин 1755. 421. Ярослава Виноградник, Букарешт 2120; 422. Д-р Володимир Тамерський, Бучач 3595; 423. Д-р Іван Грицишин, Чортків, 1585; 424. Дмитро Геродот, Букарешт 3608; 425. Остап Гамерський, Рудник н/С. 1655; 426. Іван Ґудзоватий — Арґентина 2218; 427. Остап Дмитраш — Заріче 2618; 428. Заяць Матвій, Надвірна 2632; 429. Іван Заяць, Перемишль 1561; 430. Гриць Карпа, Золочів 2804; 431. Олександер Коссик, Познань 3590; 432. Еліяш Кінаш, Брно 1864; 433. Іван Лилик, Надвірна 1580; 434. Назарова Анна, Чижів 2903; 435. Микола Нивифорук, Тарнопіль 1601; 436. Теофіль Рибачевський, Мости великі 1618; 437. Арсень Річинський, Володимир В. 1732; 438. Йосифа Скульська, Чортків 1779; 439. Омелян Тарнавський Улашківці 2938; 440. Буковина Bucarest 3711; 441. Д-р Евген Янкевич — Львів 2887; 442. Інж. Осип Яхинцевий, Чортків 2253;

(Продовження буде).